

Memòria

als republicans víctimes
de la repressió feixista
a Algaida durant
la Guerra Civil de 1936

Rafel Antich Servera

ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTUVWXYZ ABCDEFGHIJKL
MNOPQRSTUVWXYZ ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTUVWXYZ
WXYZABCDEFGHIJKLMN OPQRSTUVWXYZ ABCDEFG

2a edició

Algaida, 2002

**MEMÒRIA ALS REPUBLICANS
VÍCTIMES DE LA REPRESSIÓ FEIXISTA
A ALGAIDA
DURANT LA GUERRA CIVIL DE 1936**

Rafel Antich Servera

AJUNTAMENT D'ALGAIDA

Consell de Mallorca

Algaida, 2002

Primera edició: 1993

Segona edició: 2002

© del text: Rafel Antich Servera

© de l'edició: Ajuntament d'Algaida, 2002. Amb la col·laboració del
Departament de Cultura del Consell de Mallorca

Ajuntament d'Algaida

C/ del Rei, 6. 07210 Algaida (Illes Balears)

Tel.: 971 12 50 76. Fax: 971 12 50 44

Adreça electrònica: algaida@ctv.es

Coordinació de l'edició: Biblioteca Municipal d'Algaida

Disseny de la portada: Bartomeu Salas Mascaró

Impressió: Impremta Moderna

C/ de sa Fira, 10. 07620 Lluçmajor (Illes Balears)

I.S.B.N.: 84-921508-7-4

Dipòsit legal: PM 279-2003

José Martí

honrar a sus héroes muertos...!

!Miserio el pueblo que teme

Index

Presentació de la segona edició	7
Introducció a la segona edició	9
Presentació	11
Pròleg	13
Introducció	17
Llorenç Antich Fiol	19
Joan Bibiloni Capellà	25
Rafel Clar Amengual	31
Felip Fontirroig Jaume	37
Joan Sixte Martí Galià i Leonart	41
Rafael Ramón José Gamero Ginata	45
Jaume Janer Coll	51
Sebastià Jaume Blascos	55
Miquel Jaume Fullana	59
Antoni Jordà Oliver	63
Antoni Llull Fullana	67
Pere Llull Fullana	73
Pere Llull Mudoy	83
Joan Mesquida Plovins	87
Miquel Mulet Pou	91
Miquel Noguera Rigo	95
Miquel Oliver Mir	99
Joan Oliver Santmartí	103
Bartomeu Sastre Garcies	107
Antoni Trobat Oliver	113

Presentació de la segona edició

La Guerra Civil Espanyola és el conflicte bèl·lic sobre el que més s'ha escrit, des d'estudis globals sobre les causes, el desenvolupament i les conseqüències fins a estudis molt puntuals o sobre temes molt concrets de l'enfrontament fratricida que des de 1936 a 1939 tení de sang les terres de tot l'Estat espanyol. És aquest el cas del llibre *Memòria* de Rafel Antich.

Mallorca, malgrat només hi hagués l'escaramussa de Manacor, patí les conseqüències del conflicte. El general Mola havia dit: "Es necesario crear una atmósfera de terror. Tenemos que crear una atmósfera de dominación...". A Mallorca, igual que a la resta de la zona nacional, aquestes ordres es compliren rigorosament.

Algaida no fou aliè a tot això. El fanatisme i la violència s'apoderaren del poble i aquesta atmosfera perdurà fins al final del franquisme. Rafel Antich, al seu llibre *Memòria*, que avui presentam la segona edició, ens recorda els fets que marcaren les persones, el poble. No és un estudi més, és un anàlisi rigorós d'un conflicte que com molt bé deia en Francesc Antich, aleshores Batle d'Algaida, a la presentació del llibre "perquè [...] coneguim aquest tros trist de la història del nostre poble, perquè la nostra gent en tregui conseqüències, [...] perquè la nostra història s'escrigui sota la tutela del diàleg, la comprensió, la solidaritat i la raó".

Em faig meves les seves paraules. Avui, deu anys després de la primera edició, veiem com aquesta història es repeteix a altres indrets del món, per això el contingut d'aquest llibre és més viu que mai, per això és necessari la seva lectura i el record d'aquests fets.

Jaume Jaume i Oliver
Batle d'Algaida

Introducció a la segona edició

Quan em vaig decidir —perquè abans de posar-m’hi feia molts d’anys que hi feia voltes, a aquesta idea— a homenatjar els republicans i fer-ne aquest recordatori, no se’m va ocórrer que aquesta feina un dia seria editada *normalment*.

El projecte que m’havia proposat —i que vaig dur a terme— era fer-ne uns dos-cents exemplars i regalar-los a parents i amics d’aquells homes. Vaig fotocopiar els fulls originals i, així com vaig saber i vaig poder, els vaig enquadernar i els vaig repartir.

No gaire temps després, qui era batle d’Algaida, Francesc Antich, em va demanar que en fes una edició per a la col·lecció «Pere Capellà», a la qual cosa, naturalment, vaig accedir, ja que, si l’Ajuntament l’editava, allò que era un petit homenatge personal es convertia en un homenatge institucional, cosa que crec que era ben necessària.

Ara, el batle actual, Jaume Jaume, ha pensat que, ja que el llibre fa temps que es va exhaurir, se n’havia de fer una segona edició.

Una de les principals causes que em mogueren a fer aquesta feina va ser allargar en la memòria del poble la història d’aquells homes; i no hi ha història si els fets no s’escriuen, perquè els fets històrics que no s’escriuen amb el temps es converteixen en *històries*, amb tota la càrrega pejorativa de la paraula. Actualment, n’hi ha qui subscriuen que ara la història no s’escriu sinó que es fotografia. Per això també aportam fotografies d’aquelles persones i, dels qui no n’hem poguda aconseguir, n’hem aportat els certificats de naixement.-

Crec que s’ha assolit totalment el que m’havia proposat: que aquests homes no caiguin on ja han caigut alguns dels seus assassins i on arribaran a caure tots indefectiblement: l’oblit.

Algaida, juny de 2002

Rafel Antich Servera

Presentació

A aquells a qui la història els ha negat un funeral digne, un enterrament a la terra on visqueren ells i els seus avantpassats; a aquells a qui els odis, les enveges i el fanatisme van privar de viure, de tenir esment dels seus, de créixer i morir naturalment; a tots ells, i als seus familiars que tant han sofert, l'Ajuntament, amb la publicació d'aquest llibre, ha volgut fer-los arribar el seu reconeixement emocionat, l'homenatge més sincer.

Però no tan sols és un llibre que mira cap al passat. Ha de servir també perquè tots els habitants de la nostra terra, i sobretot els més joves, coneguin aquest tros trist de la història del poble, perquè la nostra gent en tregui conseqüències, fugi de baralles, de posicions fanàtiques, perquè la nostra història s'escrigui sota la tutela del diàleg, la comprensió, la solidaritat i la raó; perquè hi càpiguen sempre totes les idees, ningú no imposi res, tothom pugui expressar el que vulgui i això tan sols sigui limitat pel respecte als altres. Si no ho aconseguim, les morts terribles dels algaidins als quals aquest llibre ret homenatge hauran estat en va.

Al bon amic Rafel Antich, *Xeramec*, el meu agraïment i, amb aquest, el d'Algaida; poques vegades hauré representat el poble amb més orgull que a l'hora de poder signar la presentació d'aquest llibre.

Francesc Antich Oliver
Batle d'Algaida

Pròleg

Poques guerres deuen haver produït tanta literatura com la guerra d'Espanya. I en l'anàlisi parcial del context bèl·lic, poques terres deuen haver estat objecte d'un estudi tan minuciós com ho ha estat Mallorca. Aquesta circumstància ens permet estructurar un esquema d'allò que va ser la repressió —el seu decurs, les capes socials que la varen patir, els objectius que es perseguien— amb un marge d'error mínim. D'altra banda el disseny d'aquesta repressió, atribuït al general Mola, tenia validesa a tota la zona nacional. Si a Mallorca tingué unes característiques pròpies, s'han de cercar en el fet que la crueltat dels repressors es féu més palesa que a altres indrets, atès que no es detectava un estat social de crispació ni els insurrectes hagueren de vèncer cap resistència armada per fer-se amb el poder. Tampoc la població no va patir els estralls que comporta una guerra. Així i tot, l'assassinat —amb excarceració prèvia o amb judici vergonyós— es constituí en un fet quotidià.

Parlant sense embuts, l'Exèrcit esdevingué el generador de la repressió i el vèrtex en el qual conflüen els diversos estaments socials implicats en el cop d'estat. En cap moment no se li escapà de les mans el control de l'ordre públic, tot i que delegà en la policia i les milícies ciutadanes, reclutades, bàsicament, de les files de Falange. D'aquesta manera, l'Exèrcit defugí la responsabilitat de les detencions que es produïen, segons paraules de Bernanos, a la caiguda de la tarda. A les casernes de Falange, joves amb ànim de croats i cíncics sense escrúpols sopaven i bevien vi. Els preparatius sempre eren els mateixos. Aleshores la mort s'ensenyoria de les carreteres amb el silenci còmplice de jutges, clergues, gent de poder. La implicació de l'Església en la repressió —i, sobretot, la d'un bon nombre de clergues

a títol personal— no ha estat suficientment estudiada com per emetre'n un judici de culpabilitat, però sens dubte es pot afirmar que aportà raons morals decisives als repressors. Els clergues vestiren Déu amb camisa blava. I en nom de Déu i de la pàtria es cometeren tots els assassinats. Que foren nou-cents...? Tal volta mil...? Certament el nombre exacte no té gaire importància. Com tampoc no n'haurien de tenir les circumstàncies que varen concórrer en cada assassinat, perquè seria senyal que hem superat les implicacions de tipus emocional que encara evoca. Les ferides de la guerra civil són obertes perquè Mallorca i Espanya han viscut el període de 1936-1975 amb el rellotge parat. A la repressió li succeí el silenci poruc o còmplice de les majories. I al silenci, la hipocresia d'una societat que renunciava a conèixer-se i acceptava viure una llibertat vigilada —que aquesta i no cap altra és l'única oferta de govern que pot fer una dictadura— tot caient en una espècie de síndrome d'Estocolm. Franco fou el segrestador de les llibertats públiques. Això no obstant, aquest país —anul·lada la seva capacitat de crítica— fou franquista...

I guardà silenci. Ignorà el seu passat, i els morts —en aquest cas els assassinats a les carreteres— lluitaren a braó a qualque lloc de la consciència col·lectiva per tal de no morir definitivament. Els assassinats d'Algaida mai no abandonaren el carrers del poble. Al llarg de tants d'anys de silenci (1936-1975) la seva presència es palesava en el to de les converses i en les mirades dels veïns, tal com reflecteix Gabriel Janer Manila en algunes de les seves millors pàgines. De pobles més castigats per la guerra n'hi ha hagut, a Mallorca. En canvi, no n'he conegut d'altre que conservàs més fresc el record de les seves víctimes i el record de la paüra que generà la repressió. Supòs que Rafel Antich va créixer amb la sensació d'habitar entre els morts, malgrat que en la introducció del llibre afirmi que eren «una gent molt llunyana en el temps i molt més llunyana encara en la realitat». D'altra manera no s'hauria vist amb ànim d'escriure un testimoni de les característiques de MEMÒRIA, valent i honest, si més no perquè posa en lletra impresa allò que els algaidins s'han anat repetint amb xiuxiueig. Això no obstant, no són únicament aquestes

les virtuts remarcables del llibre. MEMÒRIA aconsegueix els objectius cabdals, com ara retre homenatge a les víctimes de la repressió i recuperar una part de la història d'Algaida i de Mallorca. Resseguint la prosa de Rafel Antich —incisiva, apassionada i capaç de provocar llàgrimes—, ens adonam que les ombres que habitaven els carrers d'Algaida agafen forma humana i tenen nom. Llorenç Antich, Rafel Gamero, Pere Llull... I ens diuen qui són, què feren i per què moriren. I a risc de caure en una conclusió superficial i pamfletària, coincidesc amb Rafel Antich a afirmar que moriren per la llibertat, atès que els seus assassins s'alineaven en les files de la intolerància i de la retrogressió. En fi, no cal insistir gaire en aquest punt, perquè l'autor ho denuncia en el batec apassionat de la seva paraula...

No cal ni dir, per tant, que MEMÒRIA és un llibre que ha aconseguit amb escreix els objectius que Rafel Antich s'havia proposat abans d'escriure'l. I l'Ajuntament d'Algaida, en publicar-lo i assumir la pròpia història, allunya les ombres d'un passat que amenaçava fer-se dolor immòbil i odi immòbil en el cor dels algaidins.

Llorenç Capellà

Introducció

Quan sentia xerrar dels republicans algaidins morts pels falangistes durant la guerra civil de 1936, els veia a través d'una òptica molt idealitzada i això feia que, per a mi, fos una gent molt llunyana en el temps i molt més llunyana encara en la realitat. Quan he volgut saber més sobre ells, m'he adonat del gran error comès. En xerrar amb els seus germans, amb les seves viudes, amb els seus fills i amb els seus amics, i atès el gran respecte i sentiment amb què me'n parlaven, he vist clarament que, en el temps, no era una gent tan llunyana. M'he adonat que eren uns homes com els altres, uns algaidins com nosaltres, engalanats, això sí, per la seva lluita en contra d'una societat de cacics, antiga i injusta, que ells volien transformar.

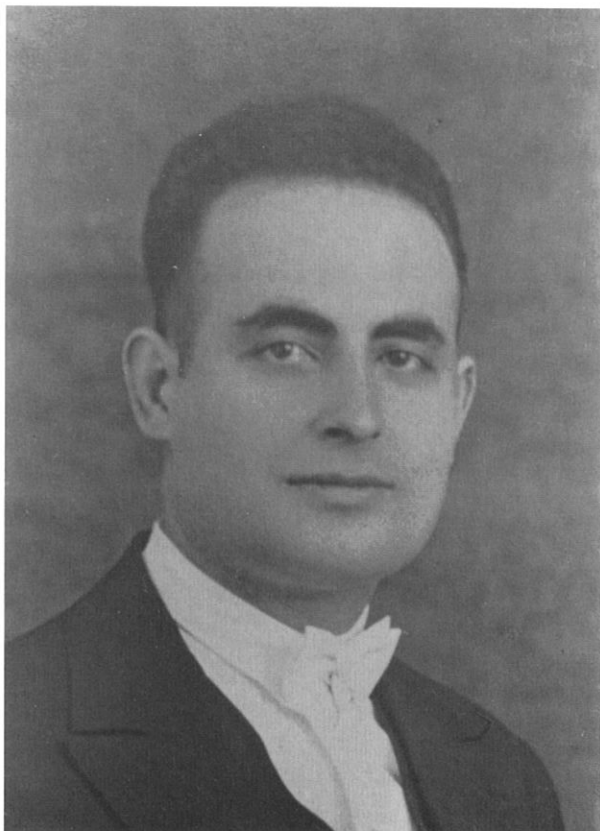
Fonamentalment, dos són els motius que m'han decidit a fer aquesta petita i elemental feina sobre aquests algaidins que moriren víctimes de la intransigència del temps que els tocà viure i de la brutal violència que provocà la guerra civil. En primer lloc, vaig voler fer un homenatge just i necessari a aquests homes i omplir un buit que, institucionalment, s'ha produït, sobretot a partir de l'any 1975. En segon lloc, vaig voler aportar aquesta feina a la història del nostre poble, i ells, és indubtable, en formen part.

Estic ben segur que tots voldríem que fossin algaidins anònims, però les circumstàncies en què moriren fan que sigui obligat que n'immortalitzem el record. Aquells que els mataren mai no es podien imaginar que, al mateix moment que els robaven la vida, els immortalitzaven i els feien un lloc privilegiat en la història d'Algaida, en la nostra història.

Rafel Antich Servera

Llorenç Antich Fiol

1902-1936

L. Antich

Llorenç Antich

Llorenç Antich

Llorenç Antich Fiol, *Móra*

Fill de Pere Joan Antich Mora, taverner, i d'Isabel Fiol Massot, va néixer a la Plaça d'Algaida, núm. 13, a la una del migdia del 14 de juliol de 1902.

De jovenet havia après l'ofici de ferrer a Can Colau. Posteriorment va posar una ferreria juntament amb Jaume *Poloni*. Més tard posà ferreria a Can Putxo, davant on avui hi ha el taller mecànic de la Seat, i encara tornà a canviar de local i posà la ferreria a ca seva, al núm. 7 de la Tanqueta; ell i la dona vivien al pis i tenia el negoci a la planta baixa.

Sempre va fer de ferrer, fins i tot quan li va tocar fer el servei militar ho va fer com a sergent ferredor a Reus.

Estava casat amb Joana Maria Mulet Janer, *Ferrina*. Tingueren una filla.

Fou nomenat gestor (regidor) de l'Ajuntament d'Algaida, en sessió extraordinària, el 7 de març de 1936. En sessió ordinària, que tingué lloc el mateix dia 7, fou designat per representar la Comissió Gestora al Consell Escolar de Primera Ensenyança. En la sessió ordinària del 2 de juliol s'acordà, per unanimitat, nomenar-lo organitzador de les festes de Sant Jaume. El cop d'estat es produí vuit dies abans de Sant Jaume.

Com que sentia a dir que trobaven esquerrans assassinats a les cunetes, es va fer por i se n'anà a amagar a Ciutat, a ca unes cosines fadrines. Però, ja que mai no havia tingut grans enfrontaments amb les dretes, va tornar a Algaida. De totes maneres, no se n'acabava de fiar i estava amagat en un enfonyall que hi havia davall el lloc comú. Els falangistes l'anaren a cercar a ca seva, però no el saberen trobar.

Llorenç Antich

Un amic de la família, guàrdia civil, hi anà i els digué que seria millor que s'entregàs, que ell l'acompanyaria a l'Ajuntament per evitar que li passàs res. Així ho feren, però en Llorenç hi va quedar tancat; també hi tenien el seu germà Francesc. Un fill d'aquest els dugué menjar i una pell de xot a cada un perquè no haguessin de dormir en terra.

El dia després del desembarcament a Portocristo anaren amollant gent que tenien tancada dins l'Ajuntament. En un grup de cinc persones que deixaren fugir hi havia en Llorenç. El caporal de la Guàrdia Civil s'enfadà molt i reprengué els falangistes que els amollaven tot dient: «Pareix mentida que no entengueu lo que vos diuen» i va fer tornar enrere en Llorenç. Aquest mateix dia, ja de nit, ficaren en Llorenç i vuit algaidins dins cotxes i els portaren a Manacor. Allà, al cementeri vell, segons contà l'algaidí que conduí el cotxe on anava en Llorenç, li dispararen a les cames i, un cop immobilitzat, fou col·locat damunt un caramull de feixos de llenya i li prengueren foc.

La seva dona i les d'Antoni i Pere Llull anaren a Manacor i es dirigiren a la Guàrdia Civil i a l'Ajuntament, i, fins i tot, al cementeri; però pertot els digueren que no en sabien res, dels seus homes. Els mostraren unes llistes de morts en què no constaven els seus noms.

El dia 21 de novembre de 1941 el secretari provincial del Jutjat de Responsabilitats Polítiques de Palma adreçà un ofici al batle d'Algaida en què li demanava informació sobre en Llorenç, al qual havien obert l'expedient 3154-41. L'interessava saber: antecedents politico-socials, càrrecs que va tenir a les agrupacions d'esquerres; tots els béns i els ingressos que tenia; de la seva adhesió al Glorioso Movimiento Nacional; de la seva condició social, cultural, administrativa i política; sobre l'actuació política entre l'octubre de 1934 i el 18 de juliol de 1936; dades personals i domicili d'aquells moments; si estava condemnat per la jurisdicció militar; si es va oposar al *moviment*...

Des de l'Ajuntament contestaren el 5 de desembre de 1941 mitjançant l'ofici núm. 635, del qual, dissortadament, no s'ha conservat la còpia.

Joan Bibiloni Capellà
1905-1936

Joan Bibiloni

Joan Bibiloni Capellà, *Monet*

Fill de Felip Bibiloni Seguí i de Petra Capellà Mir, va néixer a Algaida, al carrer Nou, núm. 16, a les tres de l'horabaixa del dia 3 de maig de 1905.

Es va casar amb Antònia Oliver Garcies, *Gaspana*, el dia 6 de desembre de 1923. Varen tenir quatre fills, dels quals dos moriren poc temps després d'haver nascut. Va quedar viudo. El dia 24 d'abril de 1933 es casà amb Catalina Oliver Garcies, *Gaspana*, germana de la primera esposa, i tingueren un fill i una filla.

Acabat de casar, anà a viure al Coll d'en Rabassa, però al cap de poc temps tornà a Algaida. Es dedicava a treure marès, i també era corredor de bicicleta. En una volta a Catalunya va quedar en molt bon lloc, i amb els doblers que guanyà posà una botiga al Colomer i comprà una egua amb la qual es dedicava a tragar esquerda. Mentre la dona tenia esment de la botiga, ell agafava, a escarada, l'esquerda per fer la carretera de Cura, que picaren ell i uns quants homes que tenia llogats. Més endavant, posà botiga a la casa que havia comprat al carrer del Sitjar, núm. 2, i a la casa mateixa hi posà carnisseria i cafè. A més a més, comprava hortalissa als horts de Montuïri i l'anava a vendre a Sóller, primer amb carro i després amb el seu cotxe.

Joan Bibiloni guanyava doblers: el 30 de gener de 1934 comprà un Peugeot (PM 4392) i l'any 1935, al febrer, el canvià per un altre de marca Ford. En una ocasió, quan venia de Sóller, es va quedar sense frens i va fer unes quantes voltes de campana.

Sempre s'ha dit que els falangistes li requisaren el cotxe i que l'empraven per anar a assassinar homes; fins i tot, hi va haver qui va veure, en una plaça de Manacor, dins el seu cotxe, alguns algaidins

que foren morts a Son Coletes. Des de l'Ajuntament d'Algaida, el 20 de novembre de 1936, mitjançant l'ofici núm. 883 contestaren al recaptador de zona de Palma que «referente al coche, según referencias, presta servicio en la aviación; respecto al individuo se ignora su paradero por haber desaparecido de esta villa».

D'aquí es dedueix que el cotxe d'en Joan, durant la primera època d'assassinats incontrolats, fou emprat pels falangistes algaidins i, posteriorment, fou requisat per l'Exèrcit.

Pocs dies després del cop d'estat, en Llorenç *Sabater* i en Sebastià *Truc* anaren al seu cafè a avisar-lo perquè s'amagàs, ja que es deia que era en una llista d'homes que els falangistes volien matar. L'endemà se'n va anar a amagar. Va estar dos o tres dies a Sóller i després va anar al Pil·larí, a un hort que es deia Can Buscaneta. Mentre estava amagat en aquest hort, l'anava a visitar amb freqüència en Miquel Noguera, *Barrera*. Durant aquest temps vingué unes quantes vegades, de nit, a Algaida, a veure els seus fills.

En una ocasió, ell i el seu germà Felip anaven d'Algaida cap a Ciutat amb bicicleta i van veure el seu cotxe que venia per la carretera. En Joan, a la punta de Son Gual, va voltar cap a Sant Jordi, i el cotxe, carregat de falangistes i guàrdies civils, voltà de cop i començaren a disparar-li amb fusells. Un hortolà que era prop comptà exactament vint-i-cinc trons i encara recorda com xiulaven les bales. Un dels falangistes, enfadat perquè no l'havien ferit, va pegar una culatada al seu germà Felip.

Estava amagat en un bosc que hi havia prop de l'hort i, a l'hora de munyir, anava a la vaqueria, on un fill dels hortolans, que tenia aproximadament 12 anys, li donava pa i llet. En Joan li havia promès que, si li donava menjar i no deia res als seus pares, li regalaria la bicicleta.

Hi ha diferents versions de com saberen on estava amagat; el cas és que el 18 d'agost es presentà a Can Buscaneta un cotxe amb falangistes i el caporal de la Guàrdia Civil d'Algaida. Allà mateix estigueren a punt de matar-lo, a ell i a l'amo de l'hort, però es va

aclarir que l'amo no en sabia res, d'en Joan -cosa que era veritat-, i decidiren matar en Joan i el nin damunt l'era. Els pares, plorant, els suplicaren que no matassin el seu fill davant ells, i els falangistes els feren cas i se'ls endugueren cap a Algaida. Els tingueren tancats a l'Ajuntament fins al dia 21. Aquest dia els ficaren al cotxe d'en Joan i els dugueren al coll de la Grava, a la carretera que va de Montuïri a Sant Joan, concretament a una fica que es deia Horteta. Des que sortiren de l'Ajuntament ja començaren a torturar-lo. Un cop hi arribaren, abans de sortir del cotxe, uns dels falangistes li disparà un tret de pistola a cada cama, alhora que li deia: «No em guanyaràs pus mai a córrer.» Després s'hi acarnissaren brutalment, fins al punt que un matrimoni que hi havia per allà prop, a causa dels crits espantosos d'en Joan, deduí que mataben un home a ganivetades. Quan es cansaren de martiritzar-lo, digueren a un caminer montuïrer si volia matar un home; ell s'hi negà dient que no era feina seva. Tot seguit el fermaren al cotxe i l'arrossegaren fins que va ser mort. Després posaren el seu cos damunt uns feixos de llenya i li prengueren foc. El degueren matar entre les tres i les quatre de la tarda, ja que, a les cinc, on l'havien cremat encara fumejava.

Quan el montuïrer que presencià el fet demanà què farien amb el nin que duïen dins el cotxe, estigueren empegueïts de dir que també el volien matar i respongueren: «Ara mos n'anam de putes i els mos ne duren amb noltros.» Partiren cap a sa Cabaneta i, quan foren a la Creu Vermella, el feren davallar per matar-lo, però tots es posaren a pixar, moment en què el nin aprofità per fugir corrent. Els falangistes dispararen les pistoles, però no el feriren. Pocs dies després, el nin va perdre tot el pèl del seu cos i pus mai més no l'hi tornà a sortir. Els seus pares moriren poc temps després, fet que ell sempre atribuï al patiment que els produí aquell succés.

El dia 21 mateix va néixer el seu darrer fill i, l'endemà, quan l'inscrigueren en el jutjat, feren constar que el pare, Joan Bibiloni, tenia «31 años de edad, tabernero, vecino de esta villa, *hoy ausente de la misma*». La cursiva és meva.

Pel poble deien que on el cremaren, durant uns anys, no hi creixia el sembrat; però, ben al contrari, almanco durant dos anys s'hi va fer un bon boldró.

En Monet no era polític, per la qual cosa la seva mort s'ha d'atribuir a motius purament personals.

Rafel Clar Amengual

1882-1936

Rafel Clar Amengual, *Mestrès,* *l'amo de Son Gener de Randa*

Fill de Guillem Clar i Creus, adobador, i de Margalida Amengual Duran, va néixer a Lluçmajor, a les dues de la matinada de l'11 de desembre de 1882. El seu naixement no s'inscriví en el jutjat de Lluçmajor fins al dia 6 de desembre de 1916, cinc dies abans de complir trenta-quatre anys.

Casat amb Esperança Vicenç Cardell, tenien el domicili a Lluçmajor, al carrer dels Pescadors, núm. 9. Tingueren un fill i una filla.

Feia de pagès. L'any 1933 —any endavant, any enrere— es va fer càrrec de la possessió de Son Gener, a Randa, i passà a viure a la planta baixa del casal de la finca amb la seva família. Encara que vivia a Randa, tenia molta relació amb Lluçmajor, ja que hi tenia una casa i, a més a més, tota l'hortalissa que feia la hi venia els diumenges a la plaça.

El 28 d'agost de 1936, a les deu del vespre, es presentaren a Randa quatre falangistes lluçmajorers. Deixaren el cotxe abans d'arribar a la font i anaren a cercar un randí perquè els acompanyàs a Son Gener. Un cop allà li digueren que tocàs a la porta i que, quan en Rafel damanàs qui era, donàs el seu nom. Així ho va fer i, quan en Rafel obrí, un dels falangistes posà un peu entre la porta i l'escaló del portal, al mateix temps que, amb una estirada, el tragué de la casa. Li digueren que els acompanyàs perquè havia de declarar davant el jutge. Tots sis davallaren fins a la portassa que hi havia al cap de cantó, al primer revolt de Randa cap a Cura, on una partida de falangistes randins feien guàrdia i on quedà qui els hi havia acompanyat. Ficaren en Rafel dins el cotxe, que estava aparcad dues

o tres passes més amunt, en direcció a la font, on ara hi ha l'indicador Lluçmajor-Algaida. Pocs minuts després d'haver partit el cotxe, sentiren uns trets i un dels qui feien guàrdia assegurà que havia sentit els crits den Rafel. Un home que guardava un melonar va sentir que, quan el falangistes se n'anaven, un digué: «No hem pensat a tallar-li l'orella», i tornaren arrere per tallar-la-hi.

La seva dona, quan se'l varen haver duit, sortí de la casa i pujà damunt un turonet des d'on sentí uns trons i va sospitar que anaven cap al seu home. Com que a la matinada no havia tornat, despertà el seu fill, que tenia uns denou anys, i l'envià al pis del casal, on estiuejaven els senyors de la possessió, perquè els contàs allò que havia passat i les seves sospites. Immediatament, avisaren el batle de Randa i, amb una partida d'homes, es posaren a cercar per la zona on creien que s'havien disparat els trets. En una finca que es diu es Pinaret hi trobaren el cadàver, que fou portat al cementeri d'Algaida. Dos dies després se'n va inscriure la defunció en el jutjat i hi feren constar que va morir «[...] en la finca Es Pinaret el día veintiocho del actual sobre las veintitrés horas a consecuencia de heridas recibidas». No s'hi fa constar que la mort es produís mitjançant arma de foc, ni tan sols que fos mort violenta.

Quant als motius que hi havia per matar-lo: un vegada que es va haver produït el cop d'estat, en Rafel, que era republicà, socialista i amb fama d'esquerrà, no es va acovardir i xerrava, sense cap temor, en contra dels falangistes. Fou per aquest motiu que a Lluçmajor li feren beure oli de ricí. Això no va bastar per fer-lo callar, sinó que, ben al contrari, fins i tot els amenaçava i deia que sabia ben bé qui era qui li havia fet beure l'oli i que els arreglaria els comptes. Sigui pel que xerrava, sigui per les amenaces, el fet és que una nit l'anaren a cercar i el mataren.

En aquest assassinat hi ha algunes coses que criden l'atenció: en primer lloc, els falangistes que el mataren, encara que el primer dia en passejaven l'orella per Lluçmajor, posteriorment negaven que l'haguessin matat, fins al punt que asseguraven que havia mort d'una caiguda d'un arbre mentre treballava.

En segon lloc, corregué el rumor que el matà un falangista algaidí i que després li tallà l'orella per demostrar al seu pare —així es conta— que l'havia matat. Per tot allò que he pogut aclarir, és més que improbable que aquest algaidí participàs en l'assassinat, ja que, al cap de pocs minuts d'haver-se'n anat en Rafel i els falangistes, ja se sentiren els trons i és quasi impossible que l'algaidí esperàs a la carretera de Lluçmajor, perquè, primerament, volien dur-se'l a matar al portell de Gràcia, però els falangistes que estaven de guàrdia a la portassa els desencararen perquè hi havia una altra guàrdia de falangistes en aquell lloc i corrien el perill que els rebessin a trets en creure que havien burlat el control de Randa. Per altra banda, els assassinats pels falangistes algaidins no s'inscrivien en el registre de defunció sinó que simplement desapareixien. El fet que la defunció s'inscrigués en el registre del jutjat d'Algaida encara fa més improbable que fos assassinat per un algaidí. Quant a l'orella, tant se n'ha parlat que podria ser que aquest falangista li tallàs quan dugueren el cadàver a Algaida.

Felip Fontirroig Jaume

1910-1937

Felip Fontirroig

Felip Fontirroig

Felip Fontirroig Jaume, Seguí

Fill de Jaume Fontirroig Gelabert, jornaler, i de Margalida Jaume Jaume, va néixer a Pina, al carrer de Sineu, núm. 6, el 31 de març de 1910, a les sis de l'horabaixa.

Era molt jove quan anà a Palina a aprendre l'ofici de forner, i aquesta fou sempre la seva feina; fins i tot la va fer durant el servei militar.

Es va casar a Son Servera amb la serverina Bàrbara Lliteras Nebot, el 9 de novembre de 1934. Tingueren un fill, que en Felip no va conèixer; va néixer el dia 17 de gener de 1937 i visqué només uns quinze dies.

A Son Servera obriren el Forn Nou, que també era botiga. S'hi despatxava xocolata amb ensaimades i era lloc de reunió de molts d'esquerrans serverins que discutien dels seus projectes davant una tassa de xocolata.

En Felip era esquerrà i, a Son Servera, des del principi del *moviment* foren molt perseguits. Per això estava amagat i, quan desembarcaren les tropes de Bayo, no dubtà de passar-s'hi. Després del fracàs de l'expedició, se'n va anar amb els rojos i quedà a Maó.

Després d'haver fugit del poble, els falangistes saquejaren la seva botiga, ho robaren tot, i allò que no robaren ho espanyaren; fins i tot espanyaren, amb punyals, les espartenyas d'espart.

Quan els rebels ocuparen Menorca, el feren presoner i el tancaren a la Mola. Allà intentaren que confessàs que havia declarat en contra d'uns falangistes serverins que les tropes de Bayo havien fet presoners, i per això fou apallissat de tal manera que el deixaren per mort. Temps després, un falangista dels qui havien estat presoners

contà a la seva família que allò que havia fet realment en Felip era intercedir per ells.

Na Bàrbara, la seva esposa, es traslladà a Maó per ajudar-lo i hi visqué mig any, fins que una matinada en Felip, després d'haver passat la nit escrivint-li una carta, fou afusellat.

Un cop assassinat, li feren judici i la pena fou una multa. Això succeí un mes després que hagués mort.

Un germà seu, en Miquel, per por que els falangistes el matassin, s'entregà al Tercio i morí en combat als 18 anys.

El 24 d'agost de 1936 cridaren el reemplaçament de 1931, al qual ell pertanyia. Per no haver-s'hi presentat, li obriren la causa núm. 837. El 23 d'octubre de 1936 el capità jutge del Regiment d'Infanteria de Palma demanà informació al batle de Pina sobre en Felip, i aquell li contestà el 26 d'octubre dient que «estaba casado con señora en Son Servera en cuyo pueblo se hallaba cuando los rojos desembarcaron en aquellos lugares. [...] A los pocos días del desembarco desapareció y hasta la fecha no han vuelto a tener noticias de él». Un escrit semblant dirigí el batle d'Algaida el 29 d'octubre de 1936 al jutge instructor del Regiment d'Infanteria de Palma. La causa es tancà declarant-lo «en paradero desconocido».

Joan Sixte Martí Galià i Lleonart

1906-1940

59

Núm. 117
Joan Sixte Martí
Galià, Lleonart
Insentido en el Ayuntamiento (Ayuntamiento) el día 8 de Mayo de 1906, en el Ayuntamiento de Sabinyà, según se declara en el libro de actas, folio 130.
En fecho a quince días del mes de Mayo de 1906.

En la villa de Sabinyà a las once de la mañana del día trece de Mayo de mil novecientos seis ante D. José Domínguez Rosado Jefe Municipal y D. Manuel Galià y Lleonart Secretario, compareció D. Manuel Galià y Lleonart natural de Sabinyà provincia de Gerona, de veinte y ocho años de edad, domiciliado en esta villa de Sabinyà, presentando con objeto de que se inscriba en el Registro Civil en calidad de hijo natural como padre del mismo. Que dicho niño nació en la casa que tiene el número 117 de esta villa.

A las quince de Mayo del día trece de Mayo de mil novecientos seis. Que es hijo legítimo del Sr. D. Manuel Galià y Lleonart y de su mujer D.ª Leiza Lleonart y Torre natural de Laguarda provincia de La Rioja de veinte y tres años de edad, casada de fécho, dedicada a las ocupaciones de su casa y domiciliada en el nº 117 de esta villa.

Que es hijo por línea materna de D. Sixte Galià y Lleonart natural de Sabinyà y de Dña. Leiza Lleonart y Torre natural de Laguarda provincia de La Rioja. D. Manuel Galià y Lleonart

Carta de inscripción de nacimiento

MINISTERIO DE JUSTICIA

Joan Galià

Joan Sixte Martí Galià i Lleonart

Fill de Manuel Galià Comas i de Lluïsa Lleonart Tarré, va néixer a Calonge (Girona), al carrer de la Sobirania Nacional, a les 3 de l'horabaixa del dia 29 de gener de 1906.

En sabem molt poques coses, del mestre Joan Sixte Galià. Era fadrí i vivia al carrer dels Cavallers, núm. 18 primer pis, amb el seu pare i la seva mare.

L'1 de novembre de 1931 el senyor José M. Conrado, secretari de la Junta Local de Primera Ensenyança d'Algaida, certificava: «Que en el día de hoy se posesionó D. Juan Galià Lleonart del cargo de maestro propietario de la Escuela Nacional de Niños de Algaida, que obtuvo en virtud de orden 13 de octubre de 1931 habiendo cumplido todos los requisitos legales.» El dia 10 de febrer de 1934 presidia una reunió de mestres com a director interí de l'Escola de Nins d'Algaida. A les reunions posteriors, que presidí fins al dia 10 de novembre de 1935, també ho va fer com a director interí. Aquest dia fou el darrer en què figurà en les actes de les escoles.

En Joan era antifeixista i com a tal formà part del grup de mallorquins que s'inscrivieren en l'Olimpíada Popular que s'havia de fer a Barcelona entre els dies 19 i 26 de juliol de 1936, en la qual havien de participar unes 8.000 persones antifeixistes de diferents nacionalitats (5.000 atletes i 3.000 membres de grups folklòrics) i que dia 19 hagueren de suspendre a causa de la insurrecció dels militars feixistes. Aquesta Olimpíada Popular s'havia de fer per oposició als Jocs Olímpics de Berlín, que Hitler aprofitava per fer propaganda nazi.

En Joan va quedar a Barcelona i no sabem res de les seves activitats durant la guerra civil. Un cop acabada, tornà a Algaida per

fer-se càrrec de la seva plaça de mestre, però, com que a més de ser antifeixista havia tingut molts enfrontaments amb els falangistes algaidins, aquests aconseguiren que li negassin la feina, amb la qual cosa fou un de tants dels mestres represaliats.

A Algaida, com pertot arreu durant la postguerra, l'única cosa que sobrava era fam, però més o manco tothom tenia una finqueta i es defensava com podia. En Joan no tenia res i patia fam. No la fam que tenia tothom, sinó que no tenia res per dur-se a la boca.

El 29 d'abril de 1940 el seu pare —que vivia amb ell— morí d'una hemorràgia cerebral. Aquest fet, afegit a la desesperació de veure que es moria —literalment— de fam, va fer que decidís llevar-se la vida, i tres dies més tard —el 2 de maig—, més o menys a les 10.30 hores, es va suïcidar. Es va penjar del respatler del llit.

Rafael Ramón José Gamero Ginata

1907-1937

MINISTERIO DE JUSTICIA

REGISTROS CIVILES

Fólio 265

Acta de Nacimiento

Número 133
Rafael Ramón José
Gamero Ginata

En el libro Cartera de la Registración
provincia de Castellón a las veinte
horas del día diez de Junio
de mil novecientos veintiseis; ante D. Ramon
Garcera Salicrú Jefe municipal
y D. Enrique Julián Cortés Secretario,
compareció José Gamero Ginata
natural de este ciudad
provincia Castellón de edad 21
años, de estado soltero su ejercicio establemente
domiciliado en esta casa N.º 133

con objeto de que se inscriba en el Registro civil un niño
y al efecto, como hijo de los mismos, declaró:
Que dicho niño nació en el domicilio de D.º
Amalia Cortés Agüero
el día veinte de los veintiseis
a las trece horas del mismo.

Que es hija legítima de Eduardo Gamero
Martín de 28 años, hala de casal;
madre legítima de Amalia Agüero
de Salas y Concepción Ginata
veinte de 29 años, maternal de esta
y vecina en el de su marido

Que es nieto por línea paterna, de Antonio de
Avilla y Inocencia de Condalia
ambos vecinos y vecinas de esta

Rafael Gamero

proposar «la destitución de empleo y sueldo de dicho funcionario por haber sido inductor y director de la masa izquierdista de esta villa». Un cop discutit «ampliamente dicho asunto, por unanimidad se acordó destituir de empleo y sueldo a D. Rafael Gamero Ginata por ser contrario al Movimiento Nacional del cargo de Secretario de este Ayuntamiento».

El dia 27 de setembre de 1936, el tinent coronel jutge instructor del Jutjat Militar Eventual demanà al batle d'Algaida «se sirva mandarme cuantos informes de antecedentes y conducta del procesado pueda recoger», pel fet que s'instruïa la causa núm. 41 en contra de Rafael Gamero. Desgraciadament, no he trobat resposta a aquest escrit.

Mitjançant l'ofici 82, del dia 16 de febrer de 1937, el batle d'Algaida diu al comandant militar de les Balears que té requisat el cotxe de Rafael Gamero i que l'empra «para trasladarme desde el lugar de Pina, donde resido, a Algaida, que dista cinco kilómetros de la capital del municipio». El cotxe de Gamero tenia la matrícula PM 4364 i possiblement era un Fiat. Amb relació a aquest cotxe, el batle d'Algaida ordenà al pare d'en Rafael que pagàs una reparació que s'hi va haver de fer perquè pogués funcionar. No he pogut saber com va acabar; l'única cosa que he trobat és una carta d'Eduardo Gamero en què demana una entrevista al batle per xerrar d'aquesta factura.

Segons el *Diccionari vermell*, de Llorenç Capellà, pàgina 75, fou afusellat el 5 de juny de 1937, a les 6 del matí, al Fortí d'Illetes.

Havia estat tancat a Can Mir, i en duïa la comptabilitat, ja que s'hi creà una espècie de banca en què es guardaven els diners dels presos. Segons el *Diccionari vermell*, també va estar tancat al castell de Bellver.

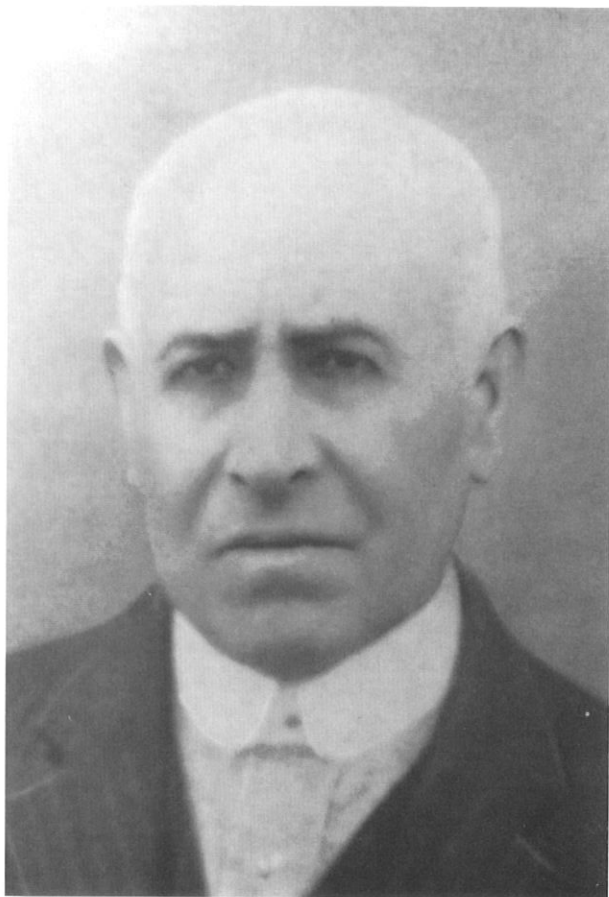
El dia 21 de setembre de 1938, el capità jutge de la Comissió Provincial de confiscació de Béns escrigué al batle per demanar informació del «presunto culpable» Rafael Gamero, «sobre su conducta moral y social y sus actividades que ejercía en política y por el

resultado que es de esperar y por los indicios adquiridos...» «También procede que designe a tres Gestores para que comparezcan a este Juzgado, con objeto de declarar como ampliación a las averiguaciones, *debiendo por consiguiente estar enterados y tener conocimiento de cuanto deben aportar a las actuaciones*». Totes les cursives són meves. El dia 24 del mateix mes, el batle contestà, donà el nom de tres gestors (regidors) que es presentarien a declarar i informà que «D. Rafael Gamero Ginata [...] era persona de ideas izquierdistas y contrario al Movimiento Nacional Salvador de España».

Poc abans del *moviment*, un dia que anava a Palma amb el seu cotxe acompanyat d'un funcionari de l'Ajuntament d'Algaida digué textualment: «En España se impone una dictadura fascista o una dictadura del proletariado.»

Jaume Janer Coll

1872-1938

Jaume Janer

Jaume Janer Coll, *Mena*

Fill de Jaume Janer Juan, jornaler, i de Francisca Aina Coll Fullana, va néixer a Algaida, al carrer del Bisbe, núm. 7, a les 12 de la nit del dia 17 d'octubre de 1872. Era conegut com Jaumet *Mena* per distingir-lo d'un altre algaidí a qui anomenaven Jaume *Mena*.

Quan acabà el servei militar quedà a viure a Palma, on es va llogar de cambrer. Es casà i anà a viure a Barcelona amb la seva esposa, on feien de criats del secretari del bisbe. Uns quants anys després tornaren a Mallorca. En tres ocasions va fer feina a l'Ajuntament d'Algaida: el dia 2 de febrer de 1908 el nomenaren peó caminer; el dia 1 de desembre fou nomenat oficial saig i dimití del càrrec el dia 29 de desembre de 1915; el dia 30 d'abril de 1919 tornà a ser nomenat oficial saig i en dimití el dia 30 de desembre de 1922 «por asuntos particulares que no vienen en el caso (sic)».

Durant el temps que fou saig tenia habitatge a la Casa de la Vila. Fou llavors quan en una brega se li disparà l'arma i morí en Roca a conseqüència de la ferida que li féu el tret. Aquest esdeveniment va fer que hi hagués molta xerrameca, ja que en Mena era un dels principals liberals algaidins, mentre que en Roca representava la part conservadora. En una ocasió en Roca li havia disparat i li havia foradat la capota, no el ferí de miracle. En el judici que tingué lloc com a causa de la mort d'en Roca, en Jaume en va quedar absolt sense cap càrrec. Després d'aquest succés, deixà la feina de l'Ajuntament i anà durant un temps a viure fora vila, on es dedicà a la ramaderia. Després posà una carnisseria, al carrer de la Beata, i va fer de carnisser uns vuit anys, fins que el van detenir.

Estava casat amb Antònia Llull Mudoy, que era germana de Pere Llull Mudoy, que fou assassinat a Manacor juntament amb els seus dos fills, n'Antoni i en Pere. En Jaume i n'Antònia eren eixorcs.

Fou detingut el mes d'agost de 1937. Va estar tancat uns vuit mesos al castell de Bellver. Allà feia d'ordenança i tenia absoluta llibertat de moviment. Tot el temps que estigué detingut, la seva esposa visqué a Palma i, setmanalment, li duia roba neta. Un dia, quan arribà al castell, li digueren que feia dos dies que havien posat el seu home en llibertat. Ella, que tenia el geni bastant fort, tot i que va sospitar el pitjor, contestà: «Mirau, idò, ara el meu home em deu haver tornat beneit, perquè si en dos dies no ha sabut trobar ca seva...» La veritat era que havia estat afusellat al cementeri de Porreres. Això succeí la Pasqua de 1938, quasi amb certesa el Divendres Sant.

Quant als motius de la seva mort, cal dir que poques morts hi hagué més aclarides que la seva. De jove havia estat polític liberal, però feia molts d'anys que estava retirat de la política, ja que hi havia hagut allò d'en Roca. Amb algunes influències, la seva esposa va poder saber els noms i els llinatges dels dos algaidins que el van fer matar, i els seus motius foren purament personals. Durant molt de temps, quan veia un dels que havia ordenat assassinar el seu marit, que era el mateix que, per a molts d'algaidins, també ordenà la mort del seu germà i dels seus fills, l'encalçava pel carrer cridant: «asesino, asesino.» L'altre personatge havia estat traslladat i no vivia a Algaida. També hi havia algun falangista que li devia doblers i així el deute quedà tancat.

Oficialment, segons consta en una nota marginal en la seva inscripció de naixement, i per ordre del Jutjat de Primera Instància de Palma, Jaume Janer Oliver fou declarat «Ausente en ignorado paradero».

Sebastià Jaume Blascos

1874-1936

NÚMERO 406

Sebastià Jaume
Blascos

13

En la villa de Aguilón a las nueve de la mañana
del día diez y ocho de Octubre de mil ochocientos setenta
y cuatro ante D. Juan Blascos Juez municipal

del distrito de la Unión y D. Antonio Pericot,

Secretario, compareció D. Sebastián Jaume, natural
del lugar de Pina término municipal de Aguilón,

provincia de las Párvulas mayor de edad, casado, labrador,
domiciliado en dicho lugar, en calle
de Casol número treinta y siete cuarto unico,

presentando, con objeto de que se inscriba en Registro civil

un niño; y al efecto, como padre del mismo declaró:

Que dicho niño nació en la villa del declarante
el día diez y ocho del corriente mes a las once
de la tarde.

Que es hijo legítimo del declarante y de su mujer
que es Doña Ana Blascos natural del citado ter-
mino de Pina, mayor de edad, labadora y de
domicilio en el término.

Que es hijo de la línea paterna de Valente
de Aguilón y de Margarita Oliver natural de
del lugar de Pina, mayor de edad, casado, lab-
rador y domiciliado en el término y pro-

cedente de la línea materna de Antonio Blascos natural
de la villa y término suyo capital de Pina, mayor
de edad, casado, labrador y domiciliado en Pina y de pro-

cedente de la línea materna de Valente Oliver natural
del espaldado lugar de Pina, mayor de edad, casado, labrador y de
domicilio en el mismo lugar de su anterior vida.

Sebastià Jaume

Sebastià Jaume Blascos, *Martellet*

Fill de Sebastià Jaume Oliver, conrador, i de Joana Aina Blascos Oliver, va néixer a Pina, al quarter del núm. 36, a les 5 de l'horabaixa del dia 17 d'octubre de 1874.

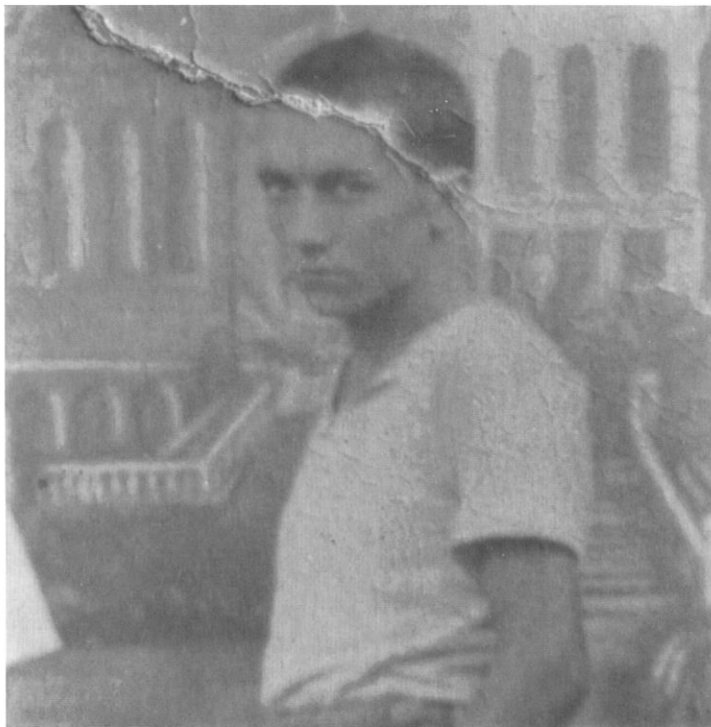
Encara que ell preferia que li diguessin Palerm, era més conegut amb el nom de Martellet. El dia 1 de setembre de 1906 es casà amb la pinera Catalina Coll Oliver. Tingueren quatre filles i dos fills. Tenien el domicili a Pina, on treballaven les seves finques.

Com que havia declarat, juntament amb Antoni Jordà, a favor de Joan Mesquida, *Caragol*, al Jurat Mixt, quan detingueren n'Antoni es va fer por i se'n va anar a amagar a Ciutat, a Son Sardina, a ca una filla seva. Havia deixat el bestiar a Pina i la seva dona s'hi traslladava regularment per donar-li menjar. Un dia l'acompanyà fins a la Porta de Sant Antoni, des d'on ella agafava el camió per anar a Pina, i pus mai més se'l tornà a veure. Se suposa que un falangista piner el va veure i el va fer detenir. Mai no es va saber amb certesa com ni on el mataren; uns deien que l'assassinaren el mateix dia que el detingueren, i d'altres, que va estar tancat a Can Mir. Tampoc no he pogut aclarir quan el detingueren, però, si a Antoni Jordà el capturaren el dia 3 d'agost de 1936, podem suposar que poc temps després el detingueren a ell.

No era en absolut un home exaltat, però feia colla amb els esquerrans piners i també havia declarat al Jurat Mixt a favor d'en Caragol juntament amb Antoni Jordà. Tots tres foren assassinats.

Miquel Jaume Fullana
1915-1936

Miquel Jaume

Miquel Jaume Fullana, *Mindona*

Fill de Guillem Jaume Sastre i de Maria Fullana Gomila, va néixer a Algaida, al carrer de la Tanqueta, núm. 15, a les tres del dia 9 de gener de 1915.

Estava afiliat a les Joventuts Socialistes. Quan succeí el fet de les al·lotes campaneres que vingueren a Algaida d'excursió amb bicicleta i que les beates i dretanes algaidines tragueren a les males de l'església perquè vestien falda pantaló, en Miquel va prendre part a la brega que hi va haver davant l'Ajuntament, quan les dretes aprofitaren el fet per manifestar-se en contra de la República i a favor de la monarquia i del feixisme.

El dia 18 de juliol, les Joventuts Socialistes havien de fer una excursió i, a causa dels esdeveniments, va quedar ajornada. Ell i Joan Oliver, *Serení*, foren els dos únics que es presentaren a la Plaça amb la corbata vermella que havien de dur tots els socialistes algaidins per a aquesta diada.

El dia 16 d'agost havia de xerrar amb un home amb el qual s'havia llogat per anar a tomar ametles. La seva mare li digué que no sortís perquè els falangistes tancaven esquerrans. No li va fer cas i se n'anà a la Plaça, on, immediatament, fou detingut per dos falangistes i portat a l'Ajuntament. La seva mare i una germana li dugueren una flassada i un matalasset perquè passàs la nit.

L'endemà d'haver-lo tancat, a les deu del vespre, ell i vuit algaidins més foren ficats dins cotxes i portats a Manacor. Allà foren tirotejats i, encara vius, foren banyats amb benzina i cremats. Un cop morts, foren llançats dins una sitja. Això succeí davant un grup de gent d'Algaida que havia anat a Manacor per veure com mataben els rojos. En Miquel fou el més jove dels algaidins assassinats.

Antoni Jordà

Antoni Jordà Oliver, Jordà

Fill de Joan Jordà Mut, jornaler, i de Francesca Aina Oliver Santmartí, va néixer a Pina, al carrer de Sineu, núm. 13, a la una de l'horabaixa del dia 9 de setembre de 1889.

De jove havia viscut uns anys a Palma, on aprengué l'ofici de forner al Forn de la Plaça; el de confiter, a Can Valents i a Can Fresquet, i el de gelater, a Can Joan de s'Aigo. Quan acabà el servei militar anà a viure a Pina i posà un forn a ca seva. No gaire temps després el tancà; però aviat l'obrí per segona vegada i treballà de forner aproximadament un any. Després es dedicà a picar esquerdas per construir carreteres.

L'any 1914 es casà amb la sencellera Magdalena Fiol Ferragut, amb qui tingué tres fills i tres filles, dels quals moriren un fill i una filla.

El 3 d'agost de 1936 uns quants falangistes piners el detingueren a ca seva, li penjaren un quadre a l'esquena, de Fermín Galán i García Hernández, i el portaren al local de la Falange. Possiblement, el mateix dia fou portat al castell de Bellver, on va estar tancat fins al dia 5 de març de 1937, data en què oficialment fou posat en llibertat.

Des del castell, cada deu dies escrivia una carta o una targeta postal a la seva família. La de dia 10 de març no arribà. No hi donaren gaire importància, però a la segona falta la família començà a sospitar. A més, la seva filla anava periòdicament al castell a dur-li roba neta i a dur-se'n la bruta, i el 2 de març fou el darrer pic que en va recollir; quan hi tornà no n'hi va haver.

A causa que no arribaven cartes i que no retirava la roba neta que li deixaven al castell, la família començà a fer gestions per saber

on era en Toni. L'única cosa que pogueren aclarir fou que, segons un llibre de registre d'entrades i de sortides de presos que mostraren a la seva filla, havia estat posat en llibertat el 5 de març.

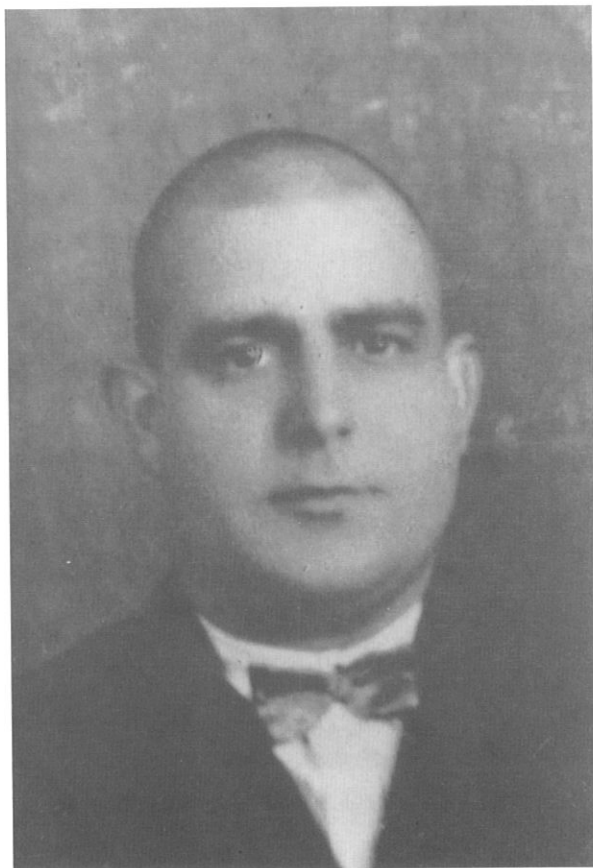
Molt de temps després i per motius burocràtics, s'estengué un certificat de defunció en el qual es posava el seu nom a un mort anònim que, pels dies en què desaparegué, havien trobat assassinat en una cuneta, el qual com molts d'altres no havien identificat. La veritat és que mai no es va saber amb total certesa on el mataren, encara que probablement fou metrallat al cementeri de Porreres, ja que la majoria de presos de Can Mir i del castell de Bellver que *posaven en llibertat* hi eren assassinats.

Així succeí amb Antoni Trobat, *Pixedis*, el 4 d'abril de 1937, i, un any després, amb Jaume Janer, *Mena*. Per altra banda, uns anys més tard digueren a la seva família que la faixa d'en Toni restà penjada molt de temps en una figuera de Porreres. Mai no havia duit corretja sinó que sempre duia una faixa embolicada a la cintura perquè la calor li mitigava el dolor que li produïa una malaltia renal.

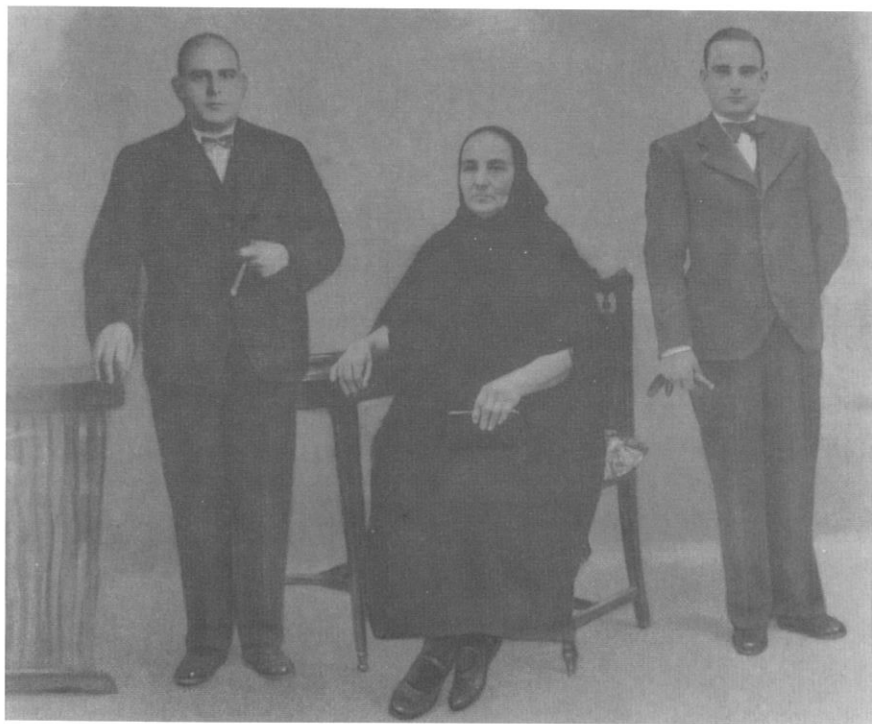
Quant als motius per què fou assassinat, cal dir que en Toni era republicà, afiliat al PSOE i el capdavanter dels esquerrans piners. També havia declarat en el Jurat Mixt, juntament amb Sebastià Jaume Blascos, *Martellet*, a favor de Joan Mesquida Plovins, *Caragol*. Tots tres foren assassinats. Els falangistes piners volgueren justificar el fet d'assassinar-lo amb l'excusa infantil que en Toni i els seus amics esquerrans volien expropiar les terres de Pina als *amos* i se les volien repartir entre ells.

Antoni Lull Fullana

1896-1936

Antoni Lull

Madò Serral i els seus fills Antoni i Pere

Antoni Llull Fullana, *Tiró, Xinito*

Fill de Pere Llull Mudoy i de Margalida Fullana Pizà, va néixer a Algaida, al carrer del Campet núm. 47, a les 14 hores de dia 27 de juliol de 1896.

El 29 de juliol de 1925 es casà amb Maria Tous Portell. No tingueren fills. Vivien a la placeta on hi havia l'antiga Peixateria. Hi tenien botiga i negoci de compra i venda de productes agrícoles.

De jove net havia estat una mica desbaratat, fins al punt que n'hi ha que asseguruen que el nom de *Xinito* li va posar el seu pare perquè no volia que dugués el nom de *Tiró*. Una vegada ja home fet, es casà i va fer un canvi radical, fou un gran treballador i una persona exemplar. Ja mort, hi va haver algaidins que, plorant, digueren a la seva família que no havien patit fam gràcies al fet que en Toni els havia venut el gra de llavor posposant la cobrança fins després d'haver segat. El seu negoci, sens dubte, duia camí de ser el més important d'Algaida.

Era client del café de la CEDA, on anaven els *amos* d'Algaida. Allà, en una ocasió, tingué un fort enfrontament amb ells perquè saberen que a un home que tenia llogat per fer clots a una finca que amillorava li pagava dues pessetes més de jornal que ells. En una altra ocasió també havia tingut un altercat amb les dretes quan, en unes eleccions, a una casa d'*amos*, havien obligat la criada a votar en nom d'una altra dona que nomia igual que ella, la qual cosa va provocar un gran rebombori.

El mateix dia de la desembarcada de Bayo a Portocristo, ell i el seu germà Pere s'anaren a amagar en una pedrera que hi havia en una finca que tenia a Son Bernat Reus. La seva dona hi envià un

Pere Llull Fullana

1908-1936

Pere Llull

Pere Llull

Pere Llull Fullana, Serral, Tiró

Fill de Pere Llull Mudoy i de Margalida Fullana Pizà, va néixer a Algaida, al carrer del Campet, núm. 30, a les quatre hores del 20 de maig de 1908.

Casat amb Francisca Miralles, no tingueren fills. Tenien botiga i negoci de productes agrícoles al carrer de Sant Joan, davant Can Bondat.

Estava afiliat a Esquerra Republicana. Era íntim amic de Llorenç Antich, *Móra*, i de Pere Capellà, *Batle*, (*Mingo Revulgo*). Aquest, quan se n'anà, l'avisà que anaven per ell i li va insistir que fugissin junts; però en Pere li contestà que mai no havia fet res mal fet i no tenia per què fugir ni amagar-se.

El dia 7 de març de 1936, en sessió extraordinària, fou nomenat gestor (regidor) de l'Ajuntament d'Algaida. En sessió ordinària, el mateix dia, fou nomenat gestor d'Hisenda.

El dia 15 d'abril de 1936, per absència del president de la Comissió Gestora (el batle), quedà com a batle en funcions i, el dia 17 d'abril, autoritzà el rector d'Algaida a fer una diada a Castelltix. Com que la gent pròxima al clergat i les dretes en general tenien previst aprofitar la diada per fer manifestacions violentes, en Pere adreçà un escrit el 18 d'abril al rector Sebastià Guasp en el qual li deia: «Obedeciendo a la actual situación social y en evitación de posibles desórdenes en la vía pública, queda revocado dicho permiso anterior.»

El dia 25 de juny de 1936, tingué lloc una sessió extraordinària a l'Ajuntament amb un únic punt en l'ordre del dia: nomenament de Pere Llull com a president de la Comissió Gestora (Batle) i, en el mateix Ple, el president accidental li va lliurar les insígnies representatives del càrrec.

El darrer ofici que Pere Llull signà com a president de la Comissió Gestora va ser el 18 de juliol: ordenà a la fàbrica d'electricitat d'Algaida que no aturàs el corrent elèctric fins a nova ordre, a causa de la necessitat d'estar comunicats amb el Govern, ja que s'havia produït un alçament contra el règim.

El dia del desembarcament de Bayo a Portocristo, el diumenge 16 d'agost a les 8 del matí els veieren passar, a ell i al seu germà Toni, pel Campet. Se n'anaven a amagar en una fica d'en Toni que es deia Son Bernat Reus. L'esposa d'aquest hi envià un nebot perquè els avisàs que no sortissin, ja que els falangistes agafaven molta gent i la duïen a tancar. Fins i tot, a les 10 del matí, falangistes ben armats havien acordonat la casa de la seva germana Catalina i l'havien escorcollada per veure si hi estaven amagats. Els dos germans no feren cas de les recomanacions de la dona, sinó que, ben al contrari, es dirigiren cap al poble per saber què passava. Quan foren al Colomer, els falangistes els agafaren i els portaren a l'Ajuntament. La seva esposa l'anà a veure i en Pere li digué que no patís, que l'endemà l'amollarien. Tot i que volgué tranquil·litzar-la, ell estava convençut que els durien a tancar al vaixell *Jaume I*, ja que digué als seus amics que també estaven retinguts a l'Ajuntament que si tenien influències les fessin servir perquè, si no, els durien a tancar, com a ells, al vaixell.

L'endemà, hi havia més de cent persones detingudes, però les anaren amollant fins que, a les 10 del vespre, només en quedaren tretze. A aquesta hora amollaren els quatre darrers i, immediatament, posaren els altres dins els cotxes i els dugueren a Manacor. Allà, en Pere, el seu pare i el seu germà foren cremats vius i, després, foren tirats dins una sitja per fer-ne desaparèixer els cadàvers. A les quatre del matí, un algaidí dels qui havien anat a veure com els mataven digué que els havien tirat vius dins un gran fogueró. Hores més tard, un falangista de Santa Eugènia digué, a Algaida, «Aquesta nit hem fermat els Tirons, hem posat el vell enmig i els hem cremats amb benzina.»

Les viudes dels dos germans i la de Llorenç Antich anaren al cementeri municipal de Manacor, on veieren un gran caramull de cendra amb molts de botons que no havien cremat. Després anaren al cementeri de Son Coletes, on trobaren uns homes que feien síquies per enterrar-hi els homes que havien de matar els dies següents. Els digueren que hi havien mort moltíssims d'homes, però que no en sabien els noms i a més no guardaven la roba dels morts, així com ho solien fer al cementeri de Palma.

Quant als motius de l'assassinat d'en Pere, s'ha de dir que, per als seus assassins, el fet que fos el batle els serví de justificació; però tothom sabia que, a més de les rivalitats polítiques, hi havia, sobretot, enveges personals. També hi havia qui deia que el dia que va prohibir al rector el permís per fer una diada a Castellitx signà la seva sentència de mort.

El 28 de novembre de 1941, des del Jutjat Provincial de Responsabilitats Polítiques de Palma s'adreçà al batle d'Algaida l'ofici 11965 amb referència a l'expedient 3153-41 obert a Pere Llull Fullana, en què es demanaven antecedents politocosocials, càrrecs directius que havia tingut als partits, agrupacions o associacions del Front Popular; els béns que tenia i de què vivia; serveis prestats al Glorioso Movimiento Nacional i si s'hi havia oposat d'una manera activa. El dia 5 de desembre de 1941, des de l'Ajuntament d'Algaida es contestà mitjançant l'ofici núm. 635, però no en podem saber la resposta perquè, desgraciadament, se n'ha perdut la còpia.

El dia 25 d'octubre de 1946 se'n va inscriure, al jutjat d'Algaida, la defunció, en què consta que morí el dia 18 d'octubre de 1946.

ALCALDÍA
DE
ALGAIDA

BALEARES

Núm. 269

Con fecha de ayer, se le remitió un oficio concediéndole permiso para la celebración de la romería al Santuario de Castellitx, para mañana día 19 de los corrientes, pero obediendo a la actual situación social y en evitación de posibles desordenes en la vía pública, queda revocado dicho permiso anterior.

Algaida, 18 abril de 1936.

P. El Pte. C. G.

Sr. Cura Párroco de Algaida.

Molts d'algaidins pensaren que quan Pere Lluís signà aquest ofici, signà també la seva sentència de mort

ALCALDÍA
DE
ALGAIDA
BALEARES

Núm.

Recibi el
Duplicado
Miguel Oliver

Habiéndose producido un abramiento contra el Picojimen, y necesitado esta alcaldía estar en comunicación con el gobierno, participo a esta Central que no se interrumpa la corriente hasta nueva orden.

Por la Comisión gestora

78-7-38

Central Eléctrica Algaida

Document signat per Pere Lull, datat dia 18 de juliol de 1936

Pere Llull Mudoy

1868-1936

Pere Llull de
Antonio.

A los 14 de Marzo de 1868. D. Antonio Dorig Obis. Vic. bautizo
a un niño, nacido a las seis de la mañana del mismo día; hijo
de los condes Antonio Llull Solbado y Catalina Mudoy sus p. de
esta villa de Algaida. A. P. Pedro y Catalina Obis nati. de esta.
A. M. Lorenzo y Maria Sureda nati. de esta. Se le puso por nom-
bre Pedro Antonio Dorig; pad. Lorenzo Mudoy y Catalina
nati. de esta, casados, labradores a. g. de.

Pedro Llull

67

N.º 031167

CERTIFICACION EN DE DEFENSA

Libro 25
Folio 2
Num. (P) 2

Don Juan Pau Canella
Juez municipal de la villa de Hgaida
provincia de Nabarra y Encargado de su Registro

Procedencia del documento en su caso Alfaro

CERTIFICO: Que según consta del acta reseñada al margen y correspondiente a la Sección III de este Registro civil,
D. Pedro Lull Mudo
nacido en Hgaida (Nabarra) nacido el catorce de marzo de mil novecientos sesenta y ocho
(edad a fecha de nacimiento)
e hijo de Antonia y de Catalina, de estado viudo de
Marganta Tullana Pira.

FALLECIO

el día diez y ocho de Octubre
de mil novecientos cuarenta y cinco

Hgaida a 25 de Octubre de 1945

Firma del Encargado del Registro: Juan Pau
Firma del Secretario: [Firma]

Derechos: 2,40 pias.
Busca (Art. 3º, Arancel 28-V-92):
Suplidos:
TOTAL: pias.

PRECIO DE ESTE IMPRESO: 1,60 PESETAS

Garcés Brando, S. A. - Madrid

Deu anys, dos mesos i un dia de diferència entre la història real i la història oficial

Pere Llull Mudoy, *Tiró*

Fill d'Antoni Llull i de Catalina Mudoy, va néixer a Algaida, a les sis de matí del dia 14 de març de 1868.

Casat amb Margalida Fullana Pizà, vivia al carrer del Migdia, núm. 4. Tenia dos fills i dues filles. Els fills eren Antoni i Pere Llull, aquest darrer, batle d'Algaida quan començà la guerra.

De jove havia estat carrabiner i després tingué diferents oficis fins que, quan feia de picapedrer a Xorrigo, es va fer mal amb una eina i la llançà un tros lluny i jurà que mai més no faria feina feixuga. Va dir a la seva sogra que vengués una finca i amb aquests doblers va comprar un carro i una bístia, amb els quals es dedicà a la compravenda de productes del camp. Després va decidir posar una botiga.

Quan era jove havia estat liberal, i sembla que bastant encès; però l'any 1936 ja era un home vell i estava totalment retirat de la política, encara que la vivia de prop, ja que el seu fill, en Pere, era un actiu polític d'Esquerra Republicana, regidor de l'Ajuntament, i més tard, batle d'Algaida.

Les persones que el conegueren asseguraren que era un home molt intel·ligent, de paraula fàcil, i, sobretot, que tenia un geni molt fort.

L'agafaren el diumenge 16 d'agost. Fou detingut a ca seva. De tota manera, va córrer la versió que, un cop detinguts els seus fills, ell, que era geniüt i no tenia por de res, s'havia presentat a l'Ajuntament per saber què passava i per què els havien detinguts; una vegada que ja era allà, els falangistes li digueren: «Passau i sabreu què hem de fer amb els vostres fills», i ja no el deixaren sortir. La veritat, però, és que, com que els falangistes sabien que mai no

Joan Mesquida Plovins, *Caragol*

Fill del montuïrer Joan Mesquida Mayol, picapedrer, i de la felanitxera Maria Plovins Cañellas, jornalera, va néixer a Andratx, al número 27 del carrer del Nord, a les dues del dia 9 de juliol de 1910.

El 16 de febrer de 1935 es va casar amb la pinera Antònia Aina Juan Adrover, *Masset*. Tenien la casa a Pina, al carrer de Sineu.

Políticament era republicà i socialista. Es reunia amb en Jordà i els altres republicans piners al cafè de Can Campet.

Treballava de missatge en una possessió i en denuncià l'amo al Jurat Mixt. Va presentar dos amics seus com a testimonis: Sebastià Jaume Balscos, *Martellet*, i Antoni Jordà Oliver, *Jordà*. Tots tres foren assassinats.

Un dia del mes d'agost de 1936, probablement dia 5, falangistes piners el detingueren i el tancaren en un teatre que hi havia a Pina. Posteriorment se l'endugueren cap a Ciutat, però ja no hi va arribar. Quan foren a les costes de Xorrigo, l'assassinaren a trets davall un garrover que hi havia a la vorera de la carretera. El seu cadàver hi va romandre tres dies abans que se l'enduguessin a enterrar al cementeri de Ciutat.

La viuda i la filla anaren al cementeri de Palma, on trobaren la seva roba plena de sang, amb els forats de les bales.

Com a justificació, a Pina deien que l'havien mort perquè sabia que els rojos havien de desembarcar a Portocristo, però tothom sabia que el motiu pel qual fou assassinat fou una venjança purament personal.

Miquel Mulet Pou

1879-1936

NÚMERO 946

Miquel Mulet
y Pou

En la villa de Algaida á las tres de la tarde
del día sete de febrero de mil ochocientos setenta
y seis ante D. Juan Salas Sala Juez municipal
de este pueblo y D. Miguel Amador
Secretario, ^{representante} compareció D. Francisco Mulet natural
de Algaida término municipal de idem
provincia de Las Palmas casa de Salvador
domiciliado en esta villa calle
de la Cruz número 25 cuarto tercero
presentando, con objeto de que se inscriba en el Registro
civil un niño; y al efecto, como padre del mismo
declaró: que hizo nacer en su casa a la
muñer de la maternidad del día de hoy
que era hijo legítimo del desfuntado y de su
mujer D.ª Rosa Pou y Maxwell natural de esta
villa donde se encontró
que es sueto por la buena fe de su maternidad
que el Mulet representante de este desfuntado
y de D.ª Amiana Anselmo viuda natural
de esta villa que es su maternidad
de José Pou desfuntado de Francisco Mulet
viuda natural de esta

Miquel Mulet Pou, *Metge*

Fill de Francesc Mulet Amengual, conrador, i de Maria Pou Vanrell, va néixer a Algaida, el dia 7 de febrer de 1879 a les 9 del matí.

Vivia al carrer de l'Amargura, núm. 4, on havia nascut. Era fadrí. El seu ofici era picador (treia marès). Juntament amb mestre Guillem *Tano*, compraren trasts al cementeri d'Algaida i hi varen fer tombes per vendre. Entre una cosa i l'altra, en Miquel havia fet doblers i n'havia deixats a uns quants algaidins.

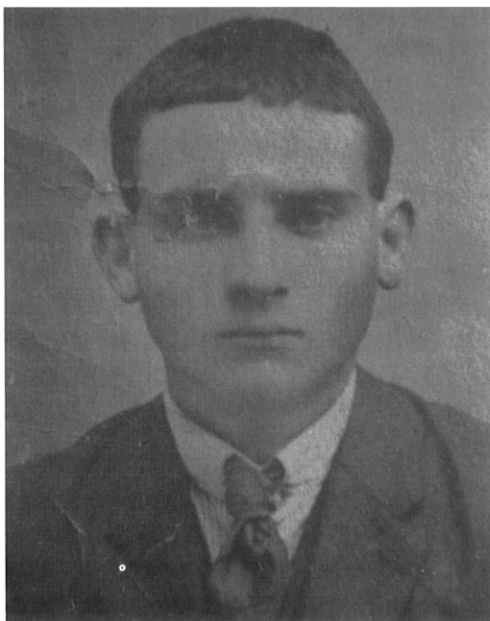
Aquells qui el conegueren ens han assegurat que era una de les millors persones d'Algaida, incapaç de fer mal ni d'ofendre ningú. Políticament era d'esquerres i, afiliat o no, era d'Esquerra Republicana.

El dia del desembarcament de Bayo, el diumenge 16 d'agost, uns quants falangistes anaren a detenir-lo a Son Puigserver, on vivia una neboda seva. Escorcollaren la casa ben a consciència, ja que fins i tot miraren dins una caixa per veure si hi estava amagat. Més tard, el trobaren en una finca que es diu Son Blanc, prop de Son Roig, i se l'endugueren cap a l'Ajuntament. Poc després hi anà una neboda per veure si volia que li dugués res per menjar. Ell li respongué que ja havia menjat i que se n'anàs de pressa, no fos cosa que també la tancassin. El tingueren a l'Ajuntament tot el diumenge i tot el dilluns, fins que a les 10 del vespre, juntament amb vuit algaidins més, fou conduït a Manacor, on, al cementeri vell —Son Coletes—, després d'immobilitzar-lo a trets, fou banyat amb gasolina i cremat. Un cop mort fou llançat dins una sitja per fer-ne desaparèixer el cadàver.

Ben segur que en Miquel feia uns altres comptes quan el dia 9 de gener de 1928 sol·licità permís a l'Ajuntament per fer-se una tomba

Miquel Noguera

Miquel Noguera, jovenet

Miquel Noguera Rigo, *Barrera*

Fill de Bernat Noguera Pizà i de Catalina Rigo Garí, va néixer a Algaida, al quarter quart núm. 70, a la una del dia 17 de novembre de 1901.

Es casà amb Maria Oliver Amengual, amb qui tingué un fill i una filla. De jove anà a treballar a Cuba. El seu ofici, en tornar a Algaida, fou el de picador (treia marès). També fou l'encarregat a Algaida d'una fàbrica de sabates de Lluçmajor. Darrerament, abans de detenir-lo, feia de picapedrer en una capella del Pil·larí. Des d'allà anava a veure Joan Bibiloni, *Monet*, a l'hort de Can Buscaneta, on estava amagat i on l'anaren a cercar els falangistes i els guàrdies civils algaidins per matar-lo. De Miquel Noguera, els seus amics, tots, coincideixen en el fet que era l'home més tranquil que mai no hi ha hagut a Algaida.

El detingueren els falangistes algaidins a ca seva, a Algaida, i quan el duïen cap a Palma, segons contà ell mateix a la seva esposa, el feren davallar unes quantes vegades del cotxe per simular que l'anaven a afusellar.

Segons la causa 81/36, ell i vint-i-vuit homes més foren acusats de rebel·lió i de pertànyer a banda armada. Denou d'ells foren condemnats a mort perquè foren acusats d'anar armats. El dia 3 de març de 1937, el comandant jutge de la Comandància Militar de les Balears escrigué al batle d'Algaida per demanar informació sobre «la conducta político social de Miguel Noguera Rigo «Barrera» que se halla procesado en la causa nº 81 que instruyo». Dos dies després, el 5 de març, el batle d'Algaida contestà al jutge militar mitjançant l'ofici núm. 104 que «Dicho individuo es una persona de malos ante-

cedentes, poco formal y vago. [...] Era o estaba afiliado al partido socialista y propagandista del mismo.»

Després de detenir-lo, va estar tancat al castell de Bellver, al camp de concentració de Sant Joan de Campos, en un altre de Pollença, i, finalment, a Can Mir, a Palma. Quan estava tancat a Sant Joan a Campos, la seva dona i la filla d'en Jordà de Pina, que també fou assassinat, l'anaven a veure disfressades de pageses, amb un carro, i perquè pogués veure els seus fills els duien tapats amb flassades davall el banquet.

La nit del 4 de setembre de 1939 li donaren pa i peix per sopar. Aquesta nit va escriure tres cartes: una a la seva mare, una altra a la seva esposa, i, la tercera, en nom d'un amic del Pil·larí —també condemnat a mort— que no sabia escriure. A la carta que escrigué a la seva dona li deia: «Mañana, a las seis de la mañana, seré fusilado...»

El matí de dia 5, la seva dona, juntament amb una germana i amb un germà d'en Miquel, esperaven a fora, a Can Mir, perquè li havien dit que hi fos si el volia veure, ja que l'havien de traslladar. No l'arribà a veure, però li digueren que en aquells instants el duien a matar, i en aquell moment s'acubà.

A les sis i mitja en punt del matí, i després d'haver renunciat a la confessió perquè, segons digué el capellà, no tenia res a dir, fou afusellat al cementeri de Palma. La viuda féu col·locar una creu on li digueren que havien enterrat en Miquel. Avui, damunt aquell lloc, hi ha tombes noves.

La seva defunció està inscrita el mateix dia 5 de setembre de 1939, en el tom 136, pàgina 39, del Jutjat núm. 2 de Palma, sense especificar la causa de la mort.

Miquel Oliver Mir

1901-1936

Número 25

Miquel Oliver Mir

En la villa de Algaida á las Diez y de la mañana

Ante mí Don Juan de Galdames
 Don Manuel

D. Manuel P. de P. y P.
 Jefe municipal de este Distrito y D. Pablo
P. Secretario; compare
 D. Manuel
 natural de Algaida termino municipal de Algaida
 provincia de Batavia Maracaibo domiciliado en calle
 calle de Uruguay número 27 cuarto segundo
 presentando al objeto de que se inscriba en el Registro civil un libro
 efecto como libro del comercio
 D. Diego
 D. Manuel
 D. Manuel
 D. Manuel
 D. Manuel
 D. Manuel

Miquel Oliver Mir

Miquel Oliver Mir, *Talaieta*

Fill de Joan Oliver Marimon, conrador, i de Catalina Mir Puig, va néixer a Algaida, al quarter quart núm. 27, a les 10 del dia 30 de setembre de 1901.

Quan encara era un joveçà es va fer picador (treia marès). Després anà a treballar a Palma, on emmalaltí, i, per curar-se, va viure un any sencer, nit i dia, davall una figuera. Allà, en Jordà de Pina l'anava a veure amb certa regularitat i li duia llibres i premsa. La versió popular diu que hi va viure set anys, davall la figuera, però la persona que diàriament li duia menjar m'assegurà que només hi visqué un any. Des de llavors se'l conegué pel malnom de *Figuera* o *Figueres*.

Quan va estar curat, anà a viure al poble, on es va dedicar a conrear les terres de les finques de la família. El dia 24 de gener de 1931 es casà amb Rosa Amengual Oliver, amb qui tingué dues filles.

Va estar detingut amb el centenar de persones que els falangistes tancaren a l'Ajuntament el dia 16 d'agost. El dilluns amollaren gent fins que només, ja al vespre, en quedaren nou. Poc temps abans que se'ls emportassin, un falangista intentà que amollassin en Miquel i en Llorenç Antich, però un altre falangista s'hi va oposar rotundament tot dient que aquests dos havien d'anar on anassin els altres set.

Ja de nit, aproximadament a les 10, els ficaren dins cotxes i els portaren a Manacor. Esperaren en una plaça que estava plena de cotxes i camions carregats d'homes per matar aquella nit. Dins el mateix cotxe on hi havia en Miquel també hi veieren Bartomeu Sastre, *Conieta*. Moments després els portaren al cementeri vell i allà en

Excelentísimo Ayuntamiento De
Algaida
Juventud Socialista de Algaida

Protestamos energicamente contra
los reaccionarios que estan provocando
insultos a la Autoridad; Pedimos
que se les aprigue la ley de
de defensa de la Republica.
y que se castiguen a los provocadores
del dia que clausuraron la enseñanza
religiosa de Algaida.

y protestamos tambien contra la
actuación de la guardia Civil
de Algaida

El presidente
Juan Oliver

El Secretario
Bartolomé Oliver

Document signat per Joan Oliver, president de les Joventuts Socialistes d'Algaida

Joan Oliver Santmartí, *Serení*

Fill de Joan Oliver Amengual i de Catalina Santmartí Xamena, va néixer a Algaida, al carrer del Campet, núm. 31, a les 7 del dia 26 de setembre de 1908.

Era fadrí. Vivia amb els seus pares. Havia fet de foraviler a Can Amorós de Lluçmajor i a Son Romaguera a Randa. Després es va dedicar a treure marès i, darrerament, picava esquerdà. També ajudava el seu pare en les feines de la pagesia.

Era el president de les Joventuts Socialistes d'Algaida. Ell i Miquel Jaume Fullana, *Mindona*, foren els dos únics que sortiren a la plaça amb corbata vermella el dia que es va iniciar el cop d'estat. Els socialistes tenien previst fer una excursió i tots s'havien comprat una corbata vermella i havien fet una bandera roja.

Un dia d'agost, quan venia de treballar de Campos, una dona l'avisà que el cercaven i se'n va anar a amagar a Sant Jordi, en un hort que es deia Son Ferrer. Una altra versió diu que feia feina a Son Ferrer i els dissabtes carregava la bicicleta damunt el camió i venia a Algaida; quan es va aturar davant l'Hostal de Can Tugores, que aleshores es deia l'Hostal d'en Palanca, la madona el va avisar que el cercaven i, amb la bicicleta, se'n tornà cap a Son Ferrer.

Un dia abans d'agafar-lo, falangistes algaidins, ben armats, anaren a registrar ca seva per detenir-lo. El dia 16 d'agost, diumenge, venia de Sant Jordi a Algaida per Son Gual i, quan va ser a la Comuna, s'aturà a Can Batle. Com que anava dejú, la madona li va fregir dos ous perquè berenàs; però qualcú havia avisat els falangistes d'Algaida i, abans que s'hagués menjat els ous, ja havia arribat un cotxe carregat de falangistes i de guàrdies civils. Només havia sortit

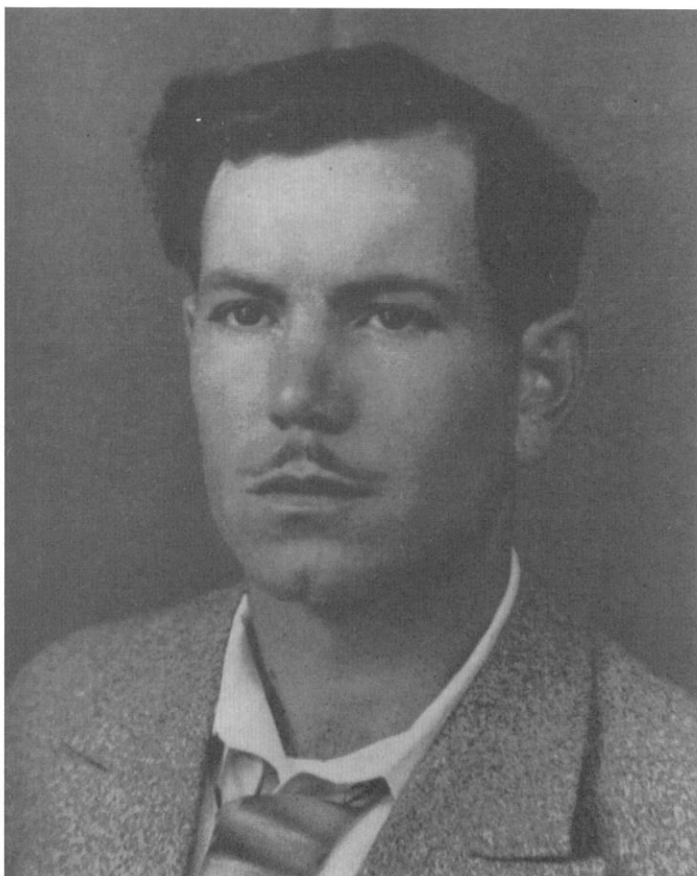
al corral quan un guàrdia civil carregà l'arma i el va detenir. Els falangistes s'enfadaren molt perquè es pensaven trobar Pere Capellà. El ficaren dins un cotxe on ja duïen mestre Llorenç Batle, el qual havien agafat quan anava a la Comuna. Altres informadors diuen que el feren venir a Algaida amb la bicicleta i que quan passaren pel Campet tiraren la seva senalleta dins ca seva. El dugueren directament a l'Ajuntament. Durant dos dies la seva mare li duïa menjar, però el tercer dia, quan hi anà, no trobà cap home tancat i es va mal pensar, fins al punt que s'acubà.

La nit de dia 17, juntament amb vuit homes, fou portat a Manacor i, al cementeri de Son Coletes, fou cremat viu. Alguns falangistes algaidins en feren befa perquè quan la benzina que li havien tirat acabà de cremar en Joan encara era viu i el van haver de tornar a banyar i tornar a pegar-li foc.

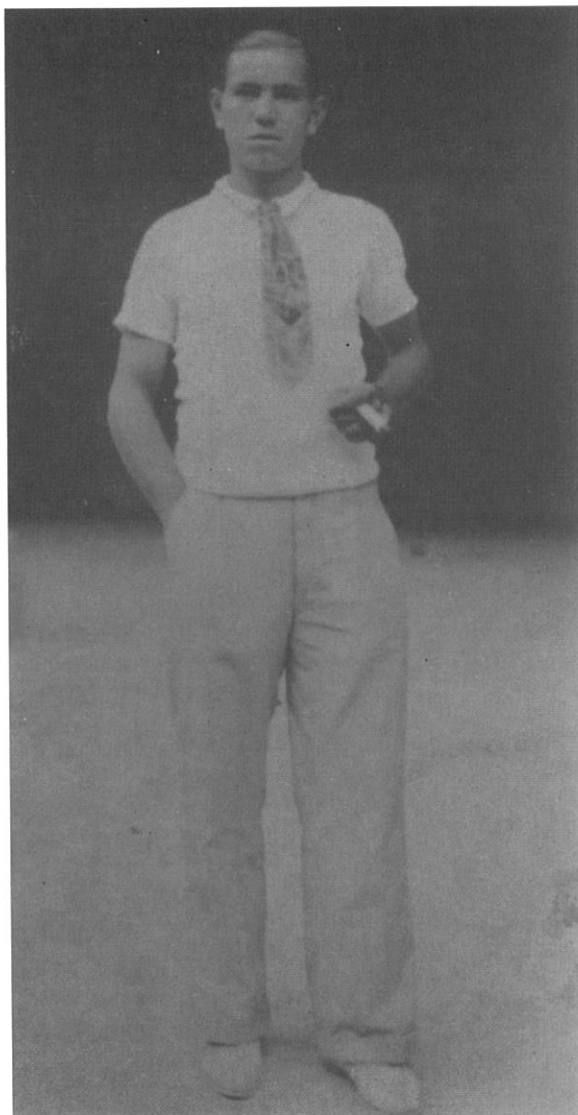
Tots els qui conegueren en Joan coincideixen en el fet que era una persona d'una bondat extremada.

Temps després, un beat falangista algaidí anà plorant a demanar perdó a la seva mare i ella li contestà que la plorera l'havia d'haver tinguda quan se l'endugueren per matar-lo.

Bartomeu Sastre Garcies
1911-1936

Bartomeu Sastre

Bartomeu Sastre

Bartomeu Sastre Garcies, *Conieta*

Fill de Miquel Sastre Mulet, conrador, i de Maria Garcies Fiol, va néixer a Algaida, al quarter segon núm. 5, a les 23 hores del dia 28 d'abril de 1911.

Casat amb Catalina Cerdà Capellà, no tingueren fills. Quan se l'endugueren feia a penes mig any que s'havien casat.

El seu ofici era el de picador (treia marès), feina que alternava amb la pagesia, ja que ajudava el seu pare a conrear les terres de les seves finques.

El detingueren el dia del desembarcament de Bayo a Portocristo. Falangistes algaidins l'agafaren vora l'Hort d'en Borràs, quan venia de la Cabana de Lluçmajor de dur la roba neta al seu sogre, que hi feia de garriguer. Aquest mateix dia, els falangistes, armats, havien anat a ca seva, al carrer del Sol, i havien amenaçat la seva dona —fins i tot l'encanonaren— perquè els digués on era el seu marit, ja que pensaven que s'havia amagat. El dugueren directament a l'Ajuntament, on arribà a haver-hi més d'un centenar d'algaidins tancats. Hi va estar fins a la nit del dia següent. A les 10 del vespre ja havien amollat tots els detinguts menys en Bartomeu i vuit homes més, que foren portats a Manacor. Allà estigueren aturats en una plaça que estava plena de cotxes i camions carregats d'homes per matar. A en Bartomeu el varen veure dins el mateix cotxe que Miquel Oliver Mir, *Talaieta*. Més tard, foren portats al cementeri de Son Coletes, on els dispararen, i, encara vius, els banyaren amb benzina i els pegaren foc. Un cop morts, els llançaren dins una sitja. Un grapat d'algaidins anaren a Manacor per veure com mataven els rojos republicans.

Bartomeu Sastre

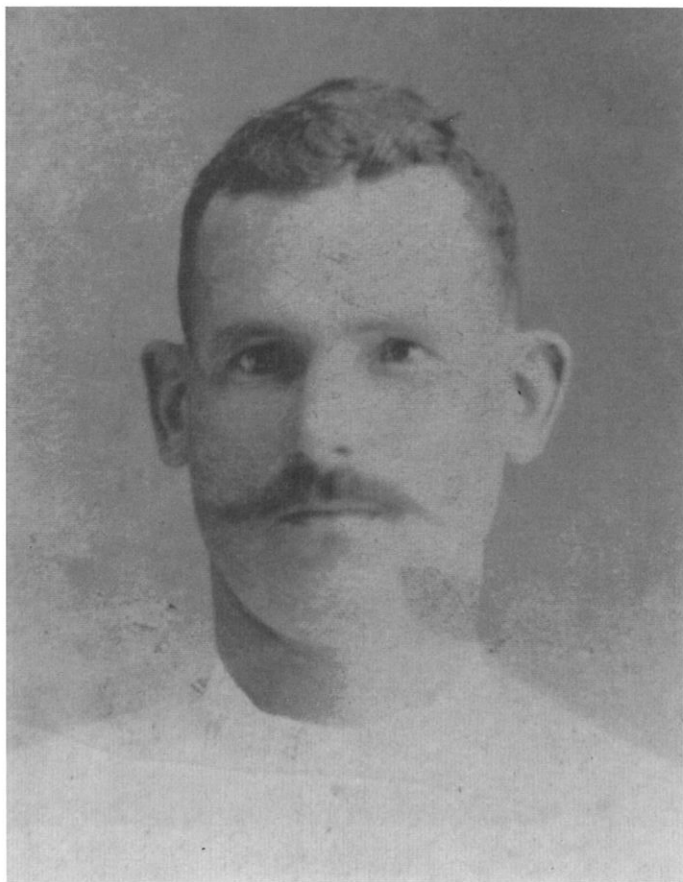
Com que la família no tenia notícies sobre la seva mort, la seva esposa i la del batle anaren al cementeri de Palma per veure si trobarien la roba dels seus homes entre els grans caramulls de roba dels assassinats. Posteriorment, van saber que els havien mort a Manacor.

Quant als motius de la seva mort, cal dir que en Bartomeu, tradicionalment, era de família esquerrana i, a més, formava part d'un grup de tendència comunista. També participà en la brega que hi va haver, entre dretes i esquerres, el dia que unes campaneres vingueren d'excursió amb bicicleta i anaren a visitar l'església lleugeres de roba, segons l'opinió de les beates algaidines.

El dia 6 de setembre de 1936, del Regiment Mixt núm. 1 d'Artilleria de Palma enviaren un escrit a l'Ajuntament relacionat amb en Bartomeu i quatre algaidins més per «ordenarles que con toda urgencia efectúen su inmediata incorporación a este Cuerpo». Vora el nom de cada un d'aquests algaidins hi escrigueren el motiu pel qual no s'havien incorporat, i vora el nom d'en Bartomeu, a l'Ajuntament d'Algaida, on havia estat tancat i des d'on el tragueren per dur-lo a matar, van escriure: «No se sabe paradero.» Posteriorment, dia 22 de juny de 1937, el batle d'Algaida contestà el requeriment del coronel en cap del Regiment d'Artilleria de Mallorca dient que «[...] Bartolomé Sastre Garcías no se encuentra en ésta por haber desaparecido». El dia 13 de setembre de 1937, el batle contestà al jutge instructor del Regiment d'Artilleria de Mallorca dient que: «[...] El artillero Bartolomé Sastre Garcías [...] según informes fidedignos adquiridos resulta que desapareció, *para no volver, el 17 de julio de 1936.*» I continua dient: «*No habiendo requerido a los padres del referido soldado ya que ellos no podrán facilitar más datos que los consignados.*» Tota la cursiva és meva.

Antoni Trobat Oliver

1886-1937

Antoni Trobat

Antoni Trobat

Antoni Trobat Oliver, *Pixedis*

Fill de Bartomeu Trobat Sastre, jornaler, i de Catalina Oliver Oliver, va néixer a Algaida, al carrer del Colomer, núm. 48, a les 7 del matí del dia 15 de maig de 1886.

De jove anà a treballar a Cuba. Estava casat amb Catalina Garcies Sastre, *Godona*, amb qui tingué dues filles i cinc fills. Vivien a l'Hostal de Can Tugores, on alternava la feina d'hostaler —sobretot feien menjar per als pallolers— amb la de pagès. Després passà a l'Hostal d'en Gi i durant aquest temps també feia de pagès i de cabrer. Més endavant va fer de picador i de jornaler a fora vila.

Políticament, era d'esquerres i molt pròxim als Serral, encara que no estava afiliat a cap partit polític.

Després del cop d'estat feixista estigué amagat una temporada en una caseta seva, al Rifalet. Els falangistes devien sospitar que s'hi amagava perquè algunes vegades s'hi presentaren, però, com que hi anaven amb cotxe, ell s'amagava pel camp. Quan les coses ja s'havien calmat un poc, tornà a viure a ca seva, al carrer Nou. Poc temps després s'hi presentà una parella de guàrdies civils i li digueren que es presentàs al quarter (que era al mateix edifici que l'Ajuntament). Ell degué sospitar que el detindrien perquè se'n dugué un abric i una flassada. L'endemà l'empresonaren a Can Mir, on va estar tancat entre quatre i cinc mesos. La seva esposa li envià un matalàs, llençols i unes quantes mudes de roba. Des de Can Mir va escriure moltes cartes a la seva dona, però no n'arribà cap a ca seva.

Els falangistes algaidins digueren a la seva esposa que, si la seva filla petita feia la primera comunió vestida de falangista, deixarien que visitàs el seu pare. La nina, vestida de falangista, anà a Can Mir

i, tot i que anava acompanyada per una falangista algaidina, no l'hi deixaren veure.

Un vespre d'abril de 1937, passà un camió carregat d'homes per la carretera de Manacor, entre ells hi havia en Toni. Quan el camió fou a l'indret de la Tanqueta —on vivien els seus pares— en Toni va cridar: «Diós, mumpare; diós, mumare». Uns moments després —segons uns, davant l'Hostal d'en Mateu; segons uns altres, davant el pont de Cabrera—, en Toni va veure un grup de requetès i falangistes algaidins que feien guàrdia i els digué: «Som en Toni Pixedis i em duen a matar.» Aquella mateixa nit, un soldat algaidí que estava destinat a l'Horta venia a festejar a Algaida i, quan va ser davant el cementeri de Porreres, falangistes i requetès l'aturaren. Hi havia una filera d'homes morts; en Toni era el que feia sis començant a comptar per l'esquerra. Per qüestions burocràtiques, aquest soldat —ara ja és mort— declarà davant el jutge que havia vist en Toni al Cementeri de Porreres. Però dos testimonis d'aquestes declaracions són contradictoris en recordar-les, ja que un afirma que el testimoni digué que havia vist en Toni ja mort i l'altre diu que l'havia vist en fila, dret, davant de la metralladora.

L'endemà es digué per Algaida que havien mort en Toni a Porreres. Un germà seu hi anà per saber si era veritat el que es deia, però no va poder aclarir res perquè el fosser li digué que, des que mataven gent, els falangistes tenien les claus del cementeri.

Un cop mort, uns quants falangistes algaidins anaren dues vegades a ca seva i, mentre un apuntava madò Godona amb una arma, els altres li registraven la casa per robar-li els doblers per anar a fer vegues. A la casa hi havia set fills per mantenir.

Temps després els falangistes deien que no haurien matat en Toni si els fills majors s'haguessin fet falangistes.

No se sabia exactament per què havien assassinat en Toni, però molta gent del poble pensà que un algaidí amb molta influència entre els falangistes, amb qui havia tingut forts enfrontaments, fou qui el va fer matar. També es digué si, encara que involuntàriament, havia presenciada certes coses...

Un fill seu també estigué a punt de morir assassinat a causa de l'actuació que tingué quan el succés de les campaneres que vingueren a visitar l'església i els dretans d'Algaida les insultaren perquè, segons ells, no anaven adequadament vestides, cosa que aprofitaren per provocar un gran altercat. Un falangista algaidí —el que conduïa un dels cotxes quan dugueren els nou homes a matar a Manacor— pogué evitar que l'assassinassin tot i que ja tenien les pistoles preparades per anar a cercar-lo.

Segons el Registre Civil de Porreres, en Toni morí a les 9.30 hores de la nit del dia 4 d'abril de 1937 i la causa fou: «Muerte violenta, a consecuencia de las heridas producidas por disparo de ametralladora.» La inscripció de defunció té equivocada la data de naixement, ja que consta que va néixer el dia 7 de març de 1988, quan en realitat va ser el dia 15 de maig de 1886.

Antoni Trobat

A

M

A

2

edicions
**pere
capellà**

Consell de Mallorca

AJUNTAMENT D'ALGAIDA